

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет фінансів

Кафедра банківської справи та страхування

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма Банківський бізнес
Форма здобуття освіти: Очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Банківське споживче кредитування та перспективи його розвитку в
Україні»

здобувача Кузьменко Юлії Олегівни
(Прізвище, ім'я, по-батькові)

_____ (підпис здобувача)

Науковий керівник:

канд.екон.наук, доцент,

доцент кафедри банківської справи та страхування
(науковий ступінь, учене звання, посада)

_____ (підпис)

Охрименко І.Б.
(Прізвище, ініціали)

**Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри банківської справи та страхування:
доктор економічних наук, професор _____
(підпис)

Примостка Л.О.

Київ 2025

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 75 сторінок, 6 таблиць, 14 рисунків, список використаних джерел з 73 найменувань, 2 додатки на 3 сторінках.

«Банківське споживче кредитування та перспективи його розвитку в Україні»

Об'єктом дослідження є діяльність банків у сфері споживчого кредитування в Україні.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі кредитування споживчих витрат населення банками.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – визначення основних тенденцій та проблем банківського споживчого кредитування в Україні, перспектив його розвитку та напрямів вдосконалення.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

- розкрити економічну сутність і роль банківського споживчого кредиту;
- розглянути підходи щодо класифікації споживчих кредитів та визначити їх особливості;
- охарактеризувати організацію та нормативно-правове забезпечення банківського споживчого кредитування в Україні;
- проаналізувати сучасний стан та визначити тенденції банківського споживчого кредитування в Україні з урахуванням впливу макроекономічної ситуації;
- виділити основні проблеми розвитку банківського споживчого кредитування в Україні та його трансформації в умовах макроекономічної нестабільності;
- обґрунтувати шляхи вирішення проблем і перспективні напрями розвитку та вдосконалення споживчого кредитування в банках України.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Теоретична значущість полягає у систематизації та узагальненні теоретичних підходів до визначення поняття «банківського споживчого кредитування» та наданні авторського трактування. Практична значущість полягає у виявленні проблем та трансформацій банківського споживчого кредитування в сучасних умовах, обґрунтуванні актуальних шляхів їх вирішення та перспектив розвитку. Розроблені практичні рекомендації можуть бути застосовані банками для оптимізації процесу споживчого кредитування.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи – 2024/2025.

Рік захисту роботи – 2025.

Ключові слова: банківський кредит, споживчий кредит, кредитування, банківське споживче кредитування, кредитор, позичальник, банк, діджиталізація.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СУТНОСТІ І ОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ	6
1.1 Банківський споживчий кредит та його роль в соціально-економічному розвитку країни.....	6
1.2 Організаційно-правове забезпечення споживчого кредитування в банках	19
РОЗДІЛ 2 СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ БАНКАМИ В УКРАЇНІ	29
2.1 Аналіз стану та тенденцій банківського споживчого кредитування в Україні	29
2.2 Проблеми та трансформації споживчого кредитування банками в умовах макроекономічної нестабільності.....	38
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ	47
3.1 Шляхи вирішення проблем та перспективні напрями розвитку банківського споживчого кредитування в Україні	47
3.2 Діджиталізація як ключовий аспект вдосконалення і розвитку споживчого кредитування в банках в сучасних умовах	54
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність теми. Необхідною умовою стабільного функціонування банківської системи й економіки в цілому є розвиток банківського кредитування, значну частку в структурі якого займають споживчі кредити. Банківське споживче кредитування відіграє важливу роль у задоволенні виникаючих потреб населення, підвищенні добробуту та забезпеченні соціально-економічного розвитку країни.

Дослідження цього напрямку має важливе значення, що зумовлено сучасними викликами – економічною та політичною нестабільністю внаслідок повномасштабного вторгнення, впливом глобальних фінансових трансформацій та зростанням рівня конкуренції на ринку фінансових послуг. Проблематика даної теми також визначається наявністю протиріч між потребою у доступному кредитуванні для населення та необхідністю забезпечення стійкості банківського сектору, що пов'язано з високим рівнем кредитного ризику, зниженням платоспроможності населення, недосконалістю регуляторного середовища та недостатнім рівнем фінансової грамотності позичальників. В свою чергу ефективне подолання проблем та розвиток споживчого кредитування дозволить забезпечити якісне функціонування даного сегменту банківської системи та сприятиме розвитку національної економіки.

Актуальність проблем та перспектив розвитку споживчого кредитування в сучасних умовах в Україні зумовили вибір теми, окреслили об'єкт та предмет дослідження, його мету та основні завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню розвитку споживчого кредиту у науковій літературі приділяється значна увага. Дослідженням даного питання займалися такі провідні вітчизняні науковці, як: А. Мороз [1], М. Савлук [1], Л. Кузнецова [2], О. Дзюблюк [3], В. Лагутін [4], Б. Івасів [5], І. Охрименко [6] та інші. Наукові напрацювання вчених і практиків щодо споживчого кредиту мають фундаментальне значення, проте актуальним залишається поглиблене вивчення шляхів вирішення проблем та ефективного розвитку даного кредиту в Україні.

Метою дослідження є визначення основних тенденцій та проблем банківського споживчого кредитування в Україні, перспектив його розвитку та напрямів вдосконалення.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- розкрити економічну сутність і роль банківського споживчого кредиту;
- розглянути підходи щодо класифікації споживчих кредитів та визначити їх особливості;
- охарактеризувати організацію та нормативно-правове забезпечення банківського споживчого кредитування в Україні;
- проаналізувати сучасний стан та визначити тенденції банківського споживчого кредитування в Україні з урахуванням впливу макроекономічної ситуації;
- виділити основні проблеми розвитку банківського споживчого кредитування в Україні та його трансформації в умовах макроекономічної нестабільності;
- обґрунтувати шляхи вирішення проблем і перспективні напрями розвитку та вдосконалення споживчого кредитування в банках України.

Об'єкт дослідження – діяльність банків у сфері споживчого кредитування в Україні.

Предмет дослідження – економічні відносини, що виникають у процесі кредитування споживчих витрат населення банками.

Методи дослідження. У кваліфікаційній бакалаврській роботі застосувались теоретичні та емпіричні методи дослідження. Методи аналізу та систематизації – при визначенні сутності та значення банківського споживчого кредиту, а також відмінностей в його трактуванні. Табличний та графічний методи – для демонстрації динаміки показників, порівняльний метод – для їх подальшого аналізу. Метод узагальнення та системного підходу – при обґрунтуванні результатів дослідження, визначенні проблем та перспектив розвитку.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Теоретична значущість полягає у систематизації та узагальненні теоретичних підходів до визначення поняття «банківського споживчого кредитування» та наданні авторського трактування.

Практична значущість полягає у виявленні проблем та трансформацій банківського споживчого кредитування в сучасних умовах, обґрунтуванні актуальних шляхів їх вирішення та перспектив розвитку. Розроблені практичні рекомендації можуть бути застосовані банками для оптимізації процесу споживчого кредитування.

Апробація результатів дослідження. У ході написання кваліфікаційної бакалаврської роботи було підготовлено тези на VII Міжнародну науково-практичну інтернет-конференцію «Новітні тренди розвитку страхового ринку: синергія інновацій та фінансової безпеки» на тему «Банківське споживче кредитування в умовах війни: проблеми та трансформації» (м. Київ, КНЕУ, 15 травня 2025 р.).

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою бакалаврської кваліфікаційної роботи виступають навчальні підручники, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних науковців, законодавчі та нормативно-правові акти Національного банку України, директиви Європейського Союзу, статистичні дані НБУ, дані офіційних сайтів банків та інших електронних ресурсів.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СУТНОСТІ І ОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

1.1 Банківський споживчий кредит та його роль в соціально-економічному розвитку країни

Банківська система є невід'ємною складовою фінансового ринку, а її ефективне функціонування – необхідною умовою розвитку національної економіки. Банки представляють собою потужний інструмент регулювання економіки шляхом перерозподілу вільних грошових коштів завдяки кредитуванню економічних суб'єктів, інвестуванню у реальний сектор національного господарства та забезпеченні функціонування платіжної системи. Відповідно важливим елементом економічного розвитку країни є створення умов для ефективної діяльності банківської системи.

Рушійною силою у забезпеченні відтворювальних процесів в економіці є банківське кредитування. Воно відіграє ключову роль у розвитку економіки, оскільки забезпечує доступ до фінансових ресурсів для бізнесу та населення.

Споживче кредитування є важливою складовою банківського кредитування. У сучасних умовах банківський споживчий кредит відіграє важливу роль не лише у задоволенні соціальних потреб населення, а й у загальному розвитку економіки країни. Необхідність споживчого кредитування обумовлюється тим, що в процесі задоволення потреб підвищується платоспроможний попит та життєвий рівень населення, а також згладжується соціальна нерівновага.

На сьогоднішній день в науковій літературі немає єдиного підходу до визначення сутності споживчого кредиту, проте даному питанню приділяється значна увага. Вагомий внесок у дослідження споживчого кредиту зробили провідні

вітчизняні науковці А. Мороз [1], М. Савлук [1], Л. Кузнєцова [2], О. Дзюблюк [3], В. Лагутін [4], Б. Івасів [5], І. Охрименко [6].

Отже, варто проаналізувати різні визначення споживчого кредиту вітчизняних авторів. У науковій літературі існує велика кількість підходів до визначення таких понять як «споживчий кредит», «банківський кредит для населення», «банківське кредитування домогосподарств», «банківське кредитування фізичних осіб» та інші. Зокрема варто зазначити, що переважну більшість складають визначення «споживчого кредиту», що включає кредитування як банками, так і небанківськими кредитними установами. Тому для глибокого розуміння сутності споживчого кредиту варто проаналізувати різні трактування.

А.М. Мороз визначає споживчий кредит, як «один із видів банківських кредитів, які надаються тільки в національній валюті фізичним особам» [1, с.242]. Дане визначення є недосконалим, адже фізичні особи можуть бути підприємцями і надання їм кредиту не дозволяє ототожнювати споживчий кредит просто з фізичними особами. До того ж у ньому не включається надання споживчих кредитів небанківськими кредитними установами.

Л.В. Кузнєцова вважає, що «споживчий кредит – це кредитні відносини, між кредитною системою, підприємствами і організаціями, з одного боку, і населенням у ролі позичальника, з іншого» [2, с. 272].

О.В. Дзюблюк визначає споживчий кредит, як «кредит, який надається фізичним особам на придбання споживчих товарів тривалого користування і який повертається в розстрочку» [3, с. 396]. Зокрема, автор окремо виділяє грошовий споживчий кредит, який трактує як «надання банківськими або небанківськими кредитними установами позик фізичним особам на задоволення їхніх споживчих потреб» [3, с. 396]. Це визначення доволі повно описує сутність даного типу кредитування, адже в нього включені небанківські кредитні установи, що виступають у ролі кредиторів населення.

В.Д. Лагутін у своїх працях зазначає, що «споживчий кредит – це кредит, який надається фізичним особам на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку» [4].

Схоже визначення надає ще один вітчизняний науковець Б.С. Івасів, який вважає, що «споживчий кредит – це кредит, який надається тільки в національній валюті фізичним особам резидентам на придбання споживчих товарів та послуг і який погашається поступово» [5, с. 288].

Проаналізувавши різні підходи до визначення сутності споживчих кредитів можна помітити, що деякі вчені, зокрема О.В. Дзюблюк і В.Д. Лагутін, поділяють споживчі кредити на грошові та товарні. Грошовий пов'язаний з наданням певної суми коштів, яка буде використана на задоволення споживчих потреб. Натомість товарний кредит означає купівлю товару з розстрочкою платежів.

Віднесення до споживчого кредиту продажу товарів у розстрочку є досить дискусійним. І.Б. Охрименко у своїх працях зазначає, що цей спосіб продажу суперечить сутнісним ознакам кредиту – зворотності й платності [6]. Розстрочка передбачає повернення не переданої у тимчасове користування цінності (як при кредиті), а грошового еквіваленту отриманих у власність товарів. До того ж при розстрочці відсутня плата у вигляді процента, що не закладає властивий приріст вартості в ціну товару, як це робить кредит.

Ю.І. Стрільчук визначає банківський кредит для населення, як «економічні відносини між банком і населенням, які виникають щодо передачі банком позичальнику вартості у користування для задоволення особистих потреб позичальника, не пов'язаних з веденням підприємницької діяльності, на умовах повернення, строковості та платності» [7].

Схоже до попереднього визначення у свої працях наводять Л.І. Гальків, М.Я. Демчишин, Р.А. Крамаренко, зазначаючи що «банківське кредитування домогосподарств – це форма економічних відносин між банками і окремим його членом, сутність яких полягає в отриманні додаткових коштів для задоволення особистих чи колективних потреб домогосподарств на засадах зворотності, платності, добровільності» [8].

Автори останніх двох визначень акцентують увагу на принципах кредитування. Проте в обох трактуваннях ігнорується принцип забезпеченості

кредиту, який відіграє значну роль з точки зору зниження кредитних ризиків, та принцип цільового призначення.

Кудряшов С.В. вважає, що «споживчий банківський кредит – це один із видів банківського кредиту, що обслуговує фінансування особистих та господарських потреб домогосподарств як кінцевих споживачів валового внутрішнього продукту» [9].

Відповідно до Закону України «Про споживче кредитування» споживчий кредит визначається як «грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення особистих, сімейних, домашніх та інших потреб, не пов'язаних з його професійною діяльністю, в тому числі з виконанням обов'язків працівника у трудових відносинах, та/або здійсненням підприємницької діяльності» [10]. Дане визначення є основоположним з правової точки зору, адже визначає правові та організаційні засади споживчого кредитування.

Дослідивши праці вітчизняних науковців і законодавчу базу можемо зробити висновок, що у всіх визначеннях помітні розбіжності щодо визначення споживчого кредиту. Неоднозначність поглядів зокрема пов'язана з ототожненням споживчого кредиту з поняттями: «кредит населенню», «кредит домогосподарствам» та інші. Така заміна є не досить коректною, адже поняття «населення» є найширшим в плані відображення груп людей та включає в себе як фізичних осіб, так і фізичних осіб-підприємців. Відповідно кредити населенню включають в себе як кредити на споживчі потреби фізичних осіб, так і кредити на виробничі потреби фізичних осіб-підприємців. Відсутність чіткого розмежування між споживчими і виробничими витратами в розрізі кредитування фізичних осіб-підприємців ускладнює розуміння сутності споживчого кредиту. Близьким до терміну «кредит населенню» є термін «кредит домашнім господарствам». Домашні господарства – це наймані працівники, роботодавці, самостійно зайняті працівники, одержувачі пенсій, одержувачі доходу від власності та інших трансфертів [11]. Це поняття включає різні уособлення людини як економічного

суб'єкта і дозволяє отримувати кредити не тільки на споживчі цілі. Можна зробити висновок, що споживчий кредит не варто ототожнювати з даними поняттями.

Отже, на сьогоднішній день відсутнє єдине трактування даної категорії. Тому питання визначення сутності споживчого кредиту є достатньо проблемним і дискусійним, та потребує подальшого дослідження вітчизняними науковцями. В свою чергу, проаналізувавши всі вище розглянуті підходи, пропонуємо авторське визначення: «банківський споживчий кредит – це вид банківського кредиту, який надається фізичним особам на задоволення споживчих потреб, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю». Таким чином ми виключаємо можливість надання кредиту фізичним особам-підприємцям на виробничі цілі. А також акцентуємо увагу, що споживчий кредит є саме видом, а не формою кредиту.

Деякі науковці у власних трактуваннях споживчого кредиту акцентують увагу на принципах кредитування. Загалом кредитні відносини будуються на методологічній основі, одним із ключових елементів якої є принципи. Серед економістів немає узгодженості та єдиної думки щодо самих принципів кредитування та їх кількості. Тому у дослідженні варто зупинитись на з'ясуванні сутності принципів кредитування, які відображають економічну сутність банківського кредиту.

Відображення принципів кредитування в законодавстві України не закріплене. Чіткий перелік принципів був зазначений лише у Положенні Національного банку України «Про кредитування», яке втратило чинність від 15.03.2004 року [12]. У ньому зазначалось, що банківський кредит надається на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільової направленості. У чинному законі України «Про банки і банківську діяльність» міститься загальна інформація про зобов'язання банку дотримуватись основних принципів кредитування, однак самі принципи чітко не виділяються [13].

Аналізуючи погляди різних науковців бачимо, що найбільш визнаними є такі принципи: строковості передачі коштів кредитором позичальнику, платності користування позиченими коштами, поверненості позичальником коштів кредитору в повному обсязі, забезпеченості та цільового призначення [4; 14, с. 365;

15]. В той же час зустрічаємо науковців, які виділяють окремі групи принципів кредитування та формулюють нові.

Наприклад І. Михайловська та К. Ларіонова виокремлюють три групи принципів банківського кредитування: загальноекономічні, особливі та одиничні. Загалом їх систематизація налічує 17 принципів [16, с. 241]. Н. Лиса та В. Непочатенко у своїх працях розглядають принципи: диференційованості, адекватності, балансу інтересів, плановості та вчасності [17].

Ми вважаємо, що надмірний поділ на групи та перенасичення кількістю принципів лише дезорієнтує суб'єктів економічних відносин, тому далі роз'яснимо зміст та важливість найбільш визнаних науковцями принципів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Систематизація принципів кредитування

Принцип кредитування	Сутність принципу кредитування
Цільове призначення	Економічні суб'єкти, які вступають в кредитні відносини повинні чітко визначити ціль, на яку будуть використані кредитні кошти.
Строковість	В момент вступу в кредитні відносини сторони повинні узгодити чітко визначений строк, на який вільні кошти кредитора переходять позичальнику.
Забезпеченість	При наданні позички кредитор вживає додаткових заходів щодо гарантування повернення позички у вигляді майна або зобов'язань третьої особи погасити борг.
Поверненість	Весь розмір одержаної позички має бути повернений кредитору позичальником.
Платність	Позичальник повертає кредитору не лише основну суму боргу, а додаткові кошти у вигляді відсотка за користування кредитом.
Диференційованість	Індивідуальний підхід кредитора до оцінки кредитоспроможності позичальника та умов кредитування.

Джерело: систематизовано автором на основі [4; 6; 14, с. 365; 15]

Базовою передумовою забезпечення інтересів обох сторін у кредитних відносинах є цільове призначення позички. Погоджуючись на кредитування і кредитор, і позичальник повинні однаково розуміти та оцінювати визначену ціль. Цей принцип закріплює конкретний напрям спрямування кредитних ресурсів у кредитному договорі, чим позбавляє позичальника права використовувати кошти в інших цілях. Даний принцип є важливим, адже отримання так званих

«безцільових» споживчих кредитів трансформується у їх неефективне використання. Відсутність розуміння фізичною особою цілі отримання кредитних коштів веде до нераціональної трати ресурсів.

Принцип строковості впливає з попереднього принципу і слугує передумовою подальшого розгортання кредитних відносин. Економічно обґрунтоване визначення строку позички має вирішальне значення для забезпечення інтересів обох сторін та ефективного використання позичених коштів. Дотримання цього принципу має прямий вплив на забезпечення процесу відтворення грошових ресурсів.

З принципу строковості витікає наступний важливий принцип забезпеченості. Цей принцип слугує захистом кредитора від неповернення позички та означає, що своєчасне повернення додатково має бути гарантоване наявністю конкретних майнових цінностей або ж гарантій третіх осіб. Надання кредитів без забезпечення може використовуватись лише у випадках високого рівня кредитоспроможності позичальника. Проте на практиці кредиторам варто покладатися не лише на надійність позичальника, а й на значення забезпечення позички, що дозволяє суттєво знизити ризик отримання збитків. Цей принцип має особливе значення в умовах високого рівня непрацюючих кредитів у банківській системі.

З принципом строковості також тісно пов'язаний принцип поверненості позиченої вартості. Визначення строку не гарантує того, що кредитні кошти будуть вчасно повернені. Якщо позичальник не повернув у визначений строк позичку, то кредитор може застосовувати спеціальні заходи у вигляді підвищення ставки позичкового процента, застосування штрафних санкцій.

У процесі кредитування банк вимагає не лише повернення позички, а й сплату процентів за користування нею. З цього витікає принцип платності, який є невід'ємним елементом доцільності кредитування. Надаючи вільні кошти в позичку кредитор зазнає багатьох ризиків і втрат. Він втрачає дохід, який вилучає з обороту для надання кредиту, а також ті переваги, які властиві утриманню коштів у ліквідній формі. До того ж з'являється кредитний ризик. Тому даний принцип є

економічним мотивом здійснення кредитором позичкової діяльності. Зокрема платність стимулює позичальника до більш виваженого рішення щодо необхідності та доцільності отримання кредитних коштів. В свою чергу розмір плати за позичку у вигляді процентної ставки є кількісним виразом ціни кредитних ресурсів і має задовольняти обидві сторони кредитної угоди.

І.Б. Охрименко у своїх працях [6; 18, с.217] наголошує на важливості виділення принципу диференційованого підходу для споживчих кредитів, що тісно пов'язаний з принципом поверненості. Такий підхід означає різні умови надання кредитних ресурсів позичальникам не лише відповідно до їх фінансового стану, а й виходячи з кредитної політики банківської установи. Автор також вважає, що роль даного принципу в сучасних умовах є дуже важливою. Індивідуальний підхід до різних категорій позичальників дозволяє банкам краще ідентифікувати та оцінювати потенційні ризики, що сприяє зниженню рівня неповернень кредитів.

Відповідно бачимо, що усі принципи банківського кредитування впливають із сутності кредиту, тісно пов'язані між собою і лише в комплексі можуть забезпечити ефективну реалізацію кредитних відносин. Їх зміст відображає взаємовідносини між кредитором і позичальником, відповідно на дотриманні даних принципів має базуватися кредитний процес. Значним недоліком, який варто зазначити, є відсутність законодавчого закріплення принципів кредитування, що ускладнює ефективне регулювання кредитних відносин.

Для глибшого дослідження та систематизації банківського споживчого кредиту варто розглянути класифікацію банківських споживчих кредитів за певною низкою ознак. Необхідно зазначити, що єдиної класифікації не існує, адже науковці намагаються конкретизувати банківський споживчий кредит з виділенням власних критеріїв. Найбільш поширена класифікація банківських споживчих кредитів систематизована на основі конкретизації принципів кредитування та представлена у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Класифікація банківських споживчих кредитів на основі принципів кредитування

Принцип кредитування	Ознака класифікації	Вид кредиту
Цільове призначення	За об'єктами кредитування	На споживчі цілі та нагальні потреби На затрати капітального характеру
	За цільовою спрямованістю	Цільові Нецільові Багатоцільові
Строковість	За термінами кредитування	Короткострокові Середньострокові Довгострокові
	За терміном повернення	На вимогу Строкові Пролонговані Прострочені
Забезпеченість	За видами забезпечення	Незабезпечені (бланкові) Забезпечені
Поверненість	За формою надання коштів	Готівкою У безготівковій формі
	За типом платежів за кредитом	З класичними платежами З ануїтетними платежами
	За способом погашення кредиту	Одноразовим платежем З розстрочкою платежів Револьверно (поновлювано)
Платність	За методом сплати процентів	З виплатою відсотків в момент надання позики (дисконтний кредит) Зі сплатою відсотків в момент погашення кредиту З виплатою відсотків протягом всього терміну користування
	За типом процентної ставки	З фіксованою процентною ставкою З плаваючою процентною ставкою
Диференційованість	За типом позичальника	Всім верствам населення За рівнем кредитоспроможності Різними віковим/соціальним групам За статусом позичальника

Джерело: розроблено автором на основі [4; 6; 14, с. 376-379; 18, с. 212-217]

За цільовим спрямуванням коштів банківські споживчі кредити поділяють виходячи із характеру потреб на які надаються кредитні кошти, а саме: на споживчі

потреби поточного характеру (придбання товарів, оплата послуг), на споживчі потреби капітального характеру (придбання гаражів, автомобілів, будинків тощо).

Виходячи з принципу строковості за термінами кредитування кредити можуть бути: короткостроковими, середньостроковими та довгостроковими. В сучасних умовах класифікація за термінами кредитування носить умовний характер. Банки, надаючи споживчі кредити своїм клієнтам, використовують поділ кредитів на короткострокові (до 1 року) та довгострокові (від 1 року).

За терміном повернення виділяють кредити на вимогу, строкові, пролонговані, прострочені. Строкові кредити надаються банками на визначений строк, зафіксований у кредитній угоді. У випадку надання банком позички на невизначений строк вона має назву на вимогу. Кредит за яким завершилися строки повернення, а банк не отримав коштів має назву простроченого. Натомість кредити, за якими банком перенесені строки повернення на пізніший час, мають назву пролонгованих. Пролонгація оформлюється окремою кредитною угодою за обґрунтованим клопотанням позичальника. В цьому випадку встановлюється вища процентна ставка.

За видами забезпечення споживчих кредитів можна виділити бланкові та забезпечені. Забезпечення може виступати у вигляді гарантій третіх осіб, доручення, застави у вигляді рухомого або нерухомого майна, цінних паперів тощо. Ризик зазнати збитків, який виникає у разі неспроможності позичальника погасити кредит є основним мотивом надання саме забезпечених кредитів. Бланкові ж кредити надаються із застосування підвищеної відсоткової ставки лише надійним позичальникам, які мають стабільний дохід і гарну репутацію у банку. Тому процес надання незабезпечених кредитів вимагає ретельного вивчення кредитоспроможності позичальника.

Виходячи з принципу поверненості за типом платежів за кредитом виділяють класичні та ануїтетні платежі. Ануїтетна схема погашення позики передбачає щомісячні платежі рівними частинами протягом всього строку дії договору. На початку більша частина платежу йде на сплату відсотків, в кінці – на «тіло» кредиту. Класична схема передбачає зменшення платежу кожного

наступного місяця. В такому випадку сума основного боргу поділена рівними частинами, а відсотки розраховуються на залишок заборгованості, тому їх сума щомісяця зменшується.

За способом погашення кредити бувають: з одноразовим поверненням, з погашенням із розстрочкою платежів протягом строку та поновлювано (револьверно). Револьверні кредити це кредити, які автоматично поновлюються у встановлений угодою термін. До поновлювальних кредитів відносять кредитні картки з встановленим лімітом, овердрафт. Овердрафт є формою короткострокового кредитування, що надається банком в межах встановленого ліміту.

Виходячи з принципу платності банківські споживчі кредити можуть надаватися з фіксованою процентною ставкою, яка встановлюється один раз на весь строк дії кредитного договору і є незмінною без додаткового узгодження, або плаваючою – яка підлягає зміні залежно від різних умов, закріплених у договорі.

Класифікаційна ознака тип позичальника відповідно до принципу диференційованості дозволяє окрім кредитів, які надаються всім верствам населення, виділяти кредити різним віковим чи соціальним групам (наприклад кредит студентам на навчання), кредити відповідно до статусу клієнта в банку (кредитна картка Premium для VIP-клієнта).

Виділення класифікаційних ознак згідно принципів кредитування дозволяє більш чітко зрозуміти економічну сутність банківського споживчого кредиту. Широка різноманітність видів кредитів дає змогу банкам всеохоплююче задовольняти потреби позичальників і підвищувати ефективність цих операцій. Тому, подальший розвиток та вдосконалення банківського споживчого кредитування стимулюватиме появу нових класифікаційних ознак і позитивно позначатиметься на його значенні в економіці.

Споживчий кредит займає важливе місце у соціально-економічному розвитку країни. Активізація даного виду кредитування є економічно важливою як для населення, так і для банківських установ та економіки загалом. Споживчі витрати фізичних осіб протягом життя мають нерівномірний характер. Купівля

деяких товарів тривалого користування передбачає вкладення значної суми коштів. Практично єдиним способом покриття таких витрат є споживчий кредит.

Виконання перерозподільної функції споживчим кредитом вирішує протиріччя між цінами на предмети тривалого використання та наявними доходами населення. Потреби людини в різних благах часто перевищують її фінансові можливості. Розрив між доходами фізичних осіб і вартістю необхідних товарів значно віддаляє доступність цих благ та уповільнює їх реалізацію для виробників.

Вплив споживчого кредиту на економіку країни узагальнено продемонстровано на логічній схемі (рис. 1).

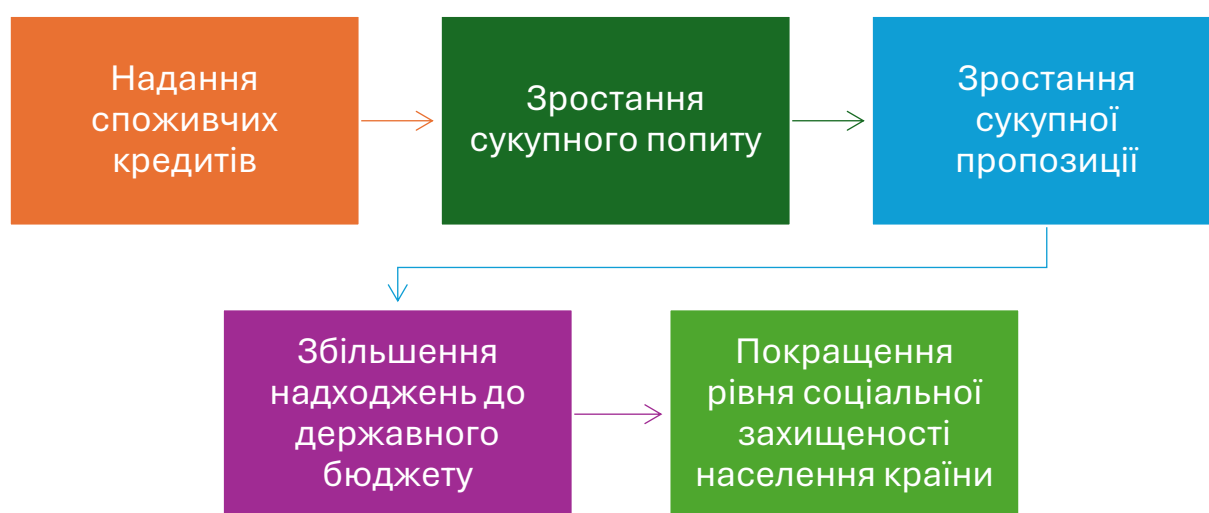

Рисунок 1.1 – Механізм соціально-економічного впливу споживчого кредиту

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Скориставшись споживчим кредитом фізичні особи мають можливість отримати речі, власниками яких вони могли б стати лише в майбутньому. Збільшення доступності кредитів підвищує купівельну спроможність населення. У результаті зростає загальний рівень споживання, що підвищує сукупний попит у економіці. В свою чергу виробники товарів і надавачі послуг отримують можливість прискорити реалізацію продукції. Підвищений попит стимулює виробників збільшувати обсяги виробництва, щоб задовольнити потреби споживачів. Це також сприяє залученню інвестицій у виробництво та створенню нових робочих місць. Зростання виробництва та реалізації товарів і послуг

призводить до зростання доходів суб'єктів економіки та податкових надходжень. Додаткові бюджетні надходження дозволяють державі спрямовувати більше коштів на соціальні програми, медицину, освіту та інфраструктурні проекти. Це покращує рівень життя населення та підвищує загальну соціальну захищеність. Відповідно головне призначення споживчого кредиту полягає у підвищенні життєвого рівня населення та прискоренні економічного розвитку.

Споживчий кредит має як позитивне, так і негативне соціально-економічне значення (рис. 1.2). Позитивний ефект споживчого кредиту витікає з механізму соціально-економічного впливу, який був описаний вище. Однак споживче кредитування може мати і негативні риси.

Рисунок 1.2 – Соціально-економічне значення споживчого кредиту: позитивний та негативний вплив

Джерело: розроблено автором на основі [6, 19]

Одним із негативних наслідків споживчого кредитування може бути відтік капіталу внаслідок купівлі імпортованих товарів. Гроші, які витрачаються на імпортовані товари, фактично залишають економіку країни й потрапляють до іноземних компаній. Це послаблює економічний розвиток, знижуючи обсяги грошових ресурсів, доступних для реінвестицій у національну економіку. До того ж зниження попиту на вітчизняні товари й послуги призводить до скорочення робочих місць. Таким чином, відтік капіталу через купівлю імпортованих товарів ускладнює розвиток економіки.

Споживче кредитування може також сприяти інфляції. Люди, які отримують доступ до кредитних коштів, починають активніше купувати товари та послуги. Створення дисбалансу, коли споживання зростає, а виробництво не встигає задовольнити попит, викликатиме зростання цін.

Надання споживчих кредитів без належної оцінки кредитоспроможності позичальників може призводити до накопичення великих боргів і зростання частки непрацюючих кредитів у банківській системі. Зокрема споживче кредитування може викликати надмірне заохочення споживчої поведінки, що дозволяє витратити більше, ніж людина може собі дозволити. В результаті позичальники не здатні у визначений термін у повному обсязі повернути кредитні кошти, що робить їх ще більш вразливими до таких фінансових ризиків, як втрата роботи або зростання процентних ставок.

Таким чином, споживче кредитування має як позитивні, так і потенційно негативні наслідки для соціально-економічного розвитку. З одного боку, воно стимулює економічне зростання та покращує рівень життя населення, з іншого – може призводити до фінансової нестабільності при надмірному та необдуманому використанні.

1.2 Організаційно-правове забезпечення споживчого кредитування в банках

Актуальність дослідження організаційно-правового забезпечення споживчого кредитування в банках полягає в тому, що від якості регулювання кредитних відносин залежить стабільність функціонування банківської системи та соціальний добробут населення. Забезпечення прозорості та довіри до банків сприятиме розвитку кредитування та загальному економічному зростанню країни. В Україні регулювання банківського споживчого кредитування зазнавало значних

трансформацій під впливом як внутрішніх процесів, так і міжнародного досвіду. Відповідно аналіз динаміки змін регулювання споживчого кредитування дозволить зробити висновки про його ефективність та наявність проблемних аспектів, що потребують подальшого вдосконалення.

Нормативно-правове регулювання процесу споживчого кредитування включає законодавчі акти України, постанови Кабінету Міністрів України, положення та рішення Національного банку України тощо. Загалом механізм захисту прав споживачів фінансових послуг передбачає регулювання даної сфери правилами, які реалізуються органами державної влади та саморегулюючими організаціями.

Довгий час головною проблемою щодо правового регулювання споживчого кредиту в Україні була відсутність уніфікованого ефективного законодавства, що значно ускладнювало його контроль. Велика кількість законів та підзаконних актів, норми яких могли суперечити одне одному, не врегульовували дану сферу, а лише породжували юридичні колізії.

До прийняття Закону «Про споживче кредитування» [10] у 2016 році законодавче регулювання споживчого кредитування було фрагментарним, а права позичальників у кредитних угодах були відносно врегульовані Законом України "Про захист прав споживачів" [20]. Однак закон не містив детальних вказівок щодо захисту прав споживачів фінансових послуг при отриманні кредиту. Зокрема прогалини в регулюванні споживчого кредитування стосувалися недостовірної реклами, розкриття інформації, оцінки кредитоспроможності позичальника, кредитного посередництва, неправомірних умов договорів споживчого кредиту, нав'язування додаткових та супутніх послуг, а також відсутності однакових вимог до кредиторів та їх відповідальності.

Після фінансової кризи 2008 року відбувалися дискусії щодо ефективності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг» [21]. Він був націлений на вирішення проблем та суттєвих недоліків у відносинах кредиторів та позичальників під час споживчого кредитування. Закон містив

позитивні зміни, зокрема було обмежено право на введення додаткових комісій чи зміна їх розміру в односторонньому порядку, введено кримінальну відповідальність для фізичних осіб за використання фіктивних документів. Проте багато важливих проблем даний Закон не вирішував. Прописані в Законі вимоги до чіткої публікації банками процентних ставок і комісій мали суто інформативний характер і законодавчо не передбачали ніяких санкцій за порушення прав споживачів.

Закон «Про споживче кредитування», прийнятий у 2016 році, став важливим кроком у вирішенні проблем в даному сегменті [10]. Закон був спрямований на врегулювання відносин безпосередньо у сфері споживчого кредиту й закріпив основні положення відносин між кредитором, позичальником і третіми сторонами. Прийняття Закону «Про споживче кредитування» стало значним кроком у стандартизації кредитування фізичних осіб в Україні. Основні положення Закону «Про споживче кредитування» України визначають права та обов'язки сторін укладених угод споживчого кредитування та встановлюють обов'язкові вимоги щодо надання споживчих кредитів банками та іншими фінансовими установами. Низка основних проблемних аспектів, врегульованих у Законі, систематизована та представлена у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Проблемні аспекти споживчого кредитування, врегульовані в Законі «Про споживче кредитування»

Проблемний аспект	Врегулювання в Законі
Відсутність повної та прозорої інформації для споживачів про умови кредитування	Стаття 9. Інформація, яка надається споживачу до укладення договору про споживчий кредит Встановлено обов'язок кредитодавців надавати споживачам повну та достовірну інформацію про умови кредитування, в тому числі про умови погашення кредиту та можливі наслідки за невиконання умов.
Недобросовісна реклама кредитних продуктів	Стаття 7. Реклама споживчого кредиту Закон встановлює обмеження щодо реклами та запроваджує заборону реклами безпроцентних кредитів або «кредитів всім», та вимагає чіткого зазначення реальної річної процентної ставки, якщо в рекламі містяться будь-які дані, що стосуються витрат за кредитом.

Продовження табл. 1.3

Відсутність оцінки кредитоспроможності позичальника	Стаття 10. Оцінювання кредитоспроможності споживача Введено обов'язок кредитодавця проводити оцінку кредитоспроможності позичальника перед наданням кредиту, що зменшує ризики неповернення та забезпечує надійність банківської та фінансової системи.
Несправедливі умови договорів та нав'язування додаткових послуг	Стаття 20. Договори про надання додаткових та/або супутніх послуг Заборонено нав'язування додаткових та супутніх послуг без згоди споживача; встановлено вимоги до прозорості умов договорів.
Невизначеність у черговості погашення заборгованості	Стаття 19. Черговість погашення вимог за договором про споживчий кредит Визначено чітку черговість погашення: спочатку прострочений борг, потім поточні платежі за кредитом та відсотками, і лише після цього штрафні санкції.
Відсутність права на дострокове погашення кредиту без штрафних санкцій	Стаття 16. Дострокове повернення кредиту Споживачам надано право достроково погашати кредит без додаткових платежів.
Відсутність обмежень на розмір пені та штрафів за прострочення	Стаття 21. Особливості відповідальності споживача за договором про споживчий кредит Встановлено обмеження на розмір пені та штрафів: пеня не може перевищувати 15% суми простроченого платежу, а загальна сума штрафів і пені — половини суми отриманого кредиту.

Джерело: розроблено автором на основі [10; 22]

Прийняття Закону «Про споживче кредитування» дало змогу наблизити законодавство України у відповідність до міжнародної практики та імплементувати норми Директиви ЄС 2008/48 про кредитні договори для споживачів [22]. Підписання економічної частини угоди про Асоціацію між Україною та ЄС відбулося 27 червня 2014 року. Таким чином Україна зобов'язалася привести національне законодавство у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг у відповідність до стандартів ЄС.

Мета цієї Директиви полягала в зближенні законів, підзаконних актів та адміністративних положень держав-членів ЄС у сфері захисту прав фізичних осіб при споживчому кредитуванні. Директива 2008/48/ЄС гармонізувала правове регулювання правовідносин споживчого кредитування, а саме: методологію

розрахунку річної процентної ставки, елементи загальної вартості кредиту для споживача, розкриття інформації для споживача перед укладенням договору та вимоги до рекламної інформації, оцінку кредитоспроможності споживача [23].

Значну увагу було приділено питанню надання всього необхідного обсягу інформації споживачам задля можливості прийняти обґрунтоване рішення та обрати найвигіднішу пропозицію. Також для захисту інтересів позичальників було закріплено вимоги до інформації, яка повинна міститись в рекламі. Законодавче закріплення вимог до рекламної інформації кредитора забезпечує прозорість у визначенні запропонованих ним реальних умов укладення кредитної угоди.

На відповідність Директиві 2008/48/ЄС у Законі «Про споживче кредитування» було закріплено вимоги до інформації, яку повинна містити реклама. Відповідно статтею 28 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» було встановлено заходи впливу у вигляді накладення штрафу за надання неповної інформації про ефективні процентні ставки, кінцеву вартість кредиту, приховані комісії, непроведення оцінювання кредитоспроможності споживача [24]. Надзвичайно важливим стало закріплення у Законі «Про споживче кредитування» стандартизованої форми «Паспорту споживчого кредиту». Дана форма містить повний перелік інформації про кредит і є гарантією захисту прав кредитора від можливих недобросовісних дій позичальників.

Задля забезпечення повної інформації про послуги та адаптації до права ЄС, Національним банком України в 2019 році було прийнято Постанову №141 «Про затвердження Положення про інформаційне забезпечення банками клієнтів щодо банківських та інших фінансових послуг» [25]. Цією постановою було передбачено уніфікований формат інформації, яку розкривають банки на власних веб-сайтах та у рекламі. Зокрема зобов'язання вказувати реальну річну ставку за кредитом, наявність та вартість додаткових послуг, періодичність погашення, можливі штрафи/пені тощо.

Однак прийняття профільного Закону у відповідність до міжнародної практики не означало безумовне дотримання кредиторами норм правового регулювання. Результатами дослідження ринку банківського споживчого

кредитування Проекту USAID «Трансформація фінансового сектору» у 2021 році було продемонстровано чималу кількість проблем [26]. Основні результати дослідження стосувалися таких питань:

1. Банки часто не дотримувались методики НБУ щодо розрахунку реальної річної процентної ставки;

2. Банки «робили вигляд», що страхування не є обов'язковим, проте для надання кредиту вимагали підписувати договір страхування. Крім того, лише у 6% кредитів, де вимагалось страхування, позичальнику було надано можливість обирати з-поміж щонайменше 3 страховиків, як це вимагається законом;

3. Вся обов'язкова інформація щодо процентної ставки та витрат за кредитом була наявна лише у третині аналізованих договорів;

4. 77% договорів передбачали право кредитодавця вимагати дострокове погашення боргу в разі незгоди позичальника збільшити платежі за кредитним договором, а також право змінювати умови в односторонньому випадку (порушення ст. 6 Закону «Про фінансові послуги»).

Відповідно результати проведеного дослідження банківського споживчого кредитування продемонстрували невтішну ситуацію. Прийняття профільного Закону не означало вирішення всіх проблем та дотримання всіх вимог. У свою чергу, успішний розвиток споживчого кредитування, здійснення якого не будується на дотриманні законодавства, є неможливим. Однак безумовно зміни в законодавстві щодо споживчого кредитування внесли ряд переваг у регулювання цієї сфери та були націлені на гармонізацію вітчизняного законодавства з законодавством ЄС.

Натомість трансформації у сучасному світі вимагають подальшого розвитку та вдосконалення законодавства. Одним із найбільш актуальних аспектів сучасності є цифровізація банківських послуг, що не має якісного унормування на ринку ЄС. У зв'язку з цим ще в 2021 році в ЄС почалася робота над розробкою нової директиви про споживчі кредити, що була завершена наприкінці 2023 року.

Нова Директива (ЄС) 2023/2225 від 18.10.2023 про кредитні договори для споживачів замінює попередню Директиву 2008/48/ЄС і спрямована на адаптацію

режиму споживчого кредитування з урахуванням нових форм кредитування, доступних онлайн, та пов'язаних з ними ризиків [27]. Однією з головних її цілей є досягнення більшої гармонізації щодо споживчих кредитних договорів завдяки єдиному підходу до надання кредитів та узгодженому рівню захисту споживачів у всіх державах-членах. Правила, визначені цією директивою, мають бути адаптовані в національне законодавство країн-членів ЄС до 20 листопада 2025 року.

Директива 2023/2225 усуває недоліки попередньої в трьох основних напрямках:

- розширює сферу застосування, включаючи кредитні продукти та послуги, які раніше не включалися;
- адаптує існуючі правила до онлайн-середовища;
- запроваджує додаткові захисні механізми для споживачів, задля уникнення припущення, що всі позичальники можуть зробити обґрунтований вибір кредитного продукту [28].

Обмежена сфера застосування попередньої Директиви була однією із головних причин неспроможності забезпечити належний захист споживачів від безвідповідального кредитування у все більш цифровому середовищі. Новими правилами встановлюється обов'язок кредиторів забезпечувати отримання всієї необхідної інформації за кредитним договором у найбільш прозорий, зрозумілий спосіб, включаючи будь-які електронні пристрої.

Нова Директива охоплює кредитні угоди до 100 000 євро, при цьому кожна країна сама визначатиме верхню межу на основі національного законодавства. Таким чином розширюється сфера застосування Директиви, адже скасовується наразі діючий нижній поріг у 200 євро, а верхній поріг підвищується до 100 000 євро (правила Директиви 2008/48/ЄС поширювались на споживчі кредити від 200 євро до 75 000 євро). Відповідно позики на невеликі суми тепер також підпадають під регулювання.

Важливими до врегулювання були питання пов'язані зі спонуканням до укладення супутніх договорів (наприклад договору страхування). Така практика має назву перехресних продажів, що зобов'язує споживачів купувати продукти, які

вони не обов'язково хочуть або потребують. Нова Директива забороняє спонукати споживачів додатково укладати такі договори, проте дозволяє групування продуктів в один.

Незважаючи на те, що в Директиві 2008/48/ЄС було приділено значну увагу вимогам до інформації, яку кредитори повинні надати споживачам, їхня ефективність у прийнятті останніми обґрунтованого рішення, особливо у цифровому середовищі, була сумнівною. У звіті Європейської комісії про оцінку цієї директиви зазначалось, що споживачі часто стикаються з перевантаженням інформацією щодо кредитних продуктів [29]. Відповідно задля вирішення даної проблеми нова Директива передбачає, що рекламна інформація має містити ключові характеристики кредитного продукту, які повинні бути зрозумілими для кожного.

Окрему увагу в Директиві було приділено питанню суворішої оцінки кредитоспроможності споживачів. Суть відповідального кредитування полягає в тому, що обов'язок кредитора не повинен обмежуватися лише оцінкою кредитного ризику, а також повинен включати перевірку кредитоспроможності, орієнтовану на позичальника (чи зможе позичальник повернути борг, не зазнаючи надмірних фінансових труднощів). Оцінка повинна проводитися на основі інформації про доходи та витрати позичальника, а також про інші фінансові та економічні обставини.

Незважаючи на той факт, що економічні реалії України істотно відрізняються від загальноєвропейських, наша держава перебуває на шляху до вступу в ЄС, що вимагає дотримання зобов'язань, які покладаються членством. Системне оновлення законодавства ЄС у сфері споживчого кредитування, демонструє важливість та складність забезпечення належного рівня захисту прав споживачів. Зважаючи на обраний євроінтеграційний шлях України необхідно констатувати потребу в перегляді та удосконаленні національного законодавства відповідно до положень Директиви.

Повертаючись до нормативно-правового регулювання споживчого кредитування в Україні, зазначимо що здійснення захисту прав споживачів

фінансових послуг також регламентується такими законодавчими актами, як Цивільний кодекс України [30]; Закони «Про банки і банківську діяльність» [31], «Про організацію формування та обігу кредитних історій» [32], «Про захист від недобросовісної конкуренції» [33] та інші.

Значні вимушені зміни у сфері споживчого кредитування відбулися після початку повномасштабного вторгнення. Прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. були внесені відповідні зміни до Закону «Про споживче кредитування» [34].

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» змінює низку правил роботи банків та небанківських фінансових установ, зокрема тих, що надають послуги з споживчого кредитування. В ньому було введено поняття «кредитних канікул» для позичальників на період воєнного стану. Це означає, що у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит, позичальник звільняється від відповідальності перед кредитором. Тобто кредитор не може застосовувати будь-які санкції до позичальника за невиконання умов кредитного договору.

Зокрема, рекомендується реструктурувати заборгованість за споживчими кредитами або надавати «кредитні канікули» клієнтам, які втратили джерела доходу. Крім того, позичальники не повинні нести відповідальність перед кредитором у період дії воєнного стану та в 30-денний строк після його закінчення за порушення строків виконання грошових зобов'язань. Тобто під час воєнного стану обов'язок сплати кредиту та процентів по ньому залишається, але якщо позичальник не може вчасно повернути кредит, то він не буде оштрафований.

Однак варто зазначити, що для забезпечення стабільної роботи банківської системи, великими банками (ПриватБанк, Ощадбанк, Сенс банк та інші) було прийнято рішення припинити дію кредитних канікул, адже переважна більшість клієнтів здатні обслуговувати борги, навіть незважаючи на проблеми, викликані війною [35].

Також Законом передбачено обмеження звернення стягнення на іпотечне майно в рахунок погашення споживчого кредиту. Протягом воєнного стану та 30 днів після нього банки не можуть звертати стягнення в позасудовому порядку, виселяти мешканців з іпотечного майна, та іпотечне майно не може продаватися на електронних торгах.

У 2023 році Національним банком України було прийнято Постанову «Про внесення змін до Правил роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану» [36]. Дана постанова була прийнята з метою покращення діяльності банків та банківських груп в Україні та забезпечення стабільності фінансової системи країни.

Також у 2023 році був прийнятий та вступив в силу Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей нарахування процентів за споживчими кредитами під час воєнного стану та удосконалення державного регулювання у сфері фінансових послуг" [37]. Закон передбачає обов'язкову реструктуризацію зобов'язань споживачів за договорами про споживчий кредит, укладеними до 24 лютого 2022 року, на період дії в Україні воєнного стану та протягом тридцяти днів після його закінчення або скасування. Ця реструктуризація стосується споживачів, які мають постійне місце проживання або покинули свої постійні місця проживання, де тривають або тривали збройні дії. Закон регулює проблему пов'язану з нарахуванням завищених та непропорційно високих процентів за договорами споживчого кредиту.

Постійне зростання ролі споживчого кредиту в економіці, а також його соціальний характер на тлі дисбалансу інтересів сторін цих відносин доводять необхідність застосування кращих інструментів регулювання з боку держави. В свою чергу, цифрова трансформація банківських послуг, в тому числі споживчого кредитування, демонструє необхідність якісного розвитку правового регулювання даного сектору та адаптації до сучасних реалій.

РОЗДІЛ 2

СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ БАНКАМИ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз стану та тенденцій банківського споживчого кредитування в Україні

У сучасних умовах необхідною умовою стабільного функціонування всієї банківської системи та забезпечення економічного зростання є розвиток банківського споживчого кредитування. Протягом останніх років банківська система України розвивалась в умовах комплексного негативного впливу пандемії COVID-19, воєнних дій, економічної та політичної кризи. В свою чергу аналіз стану банківського споживчого кредитування дозволить виявити ключові тенденції, які впливають на доступність фінансових ресурсів для населення.

Станом на 1 березня 2025 року в Україні кількість діючих банків становить 61 одиницю, з яких 26 мають іноземний капітал. Отже, далі варто розглянути структуру виданих кредитів населенню банками України та проаналізувати зміни за останні роки. У 2019-2024 роках загальний кредитний портфель банків мав структуру, представлену у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 - Динаміка та структура кредитного портфелю банківської системи України за 2019-2024 рр.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Загальна сума кредитів, виданих банками, млн грн	971 871	948 386	1 044 049	1 007 648	995 877	1 106 844
Абсолютне відхилення, млн грн	-101 260	-23 525	95 663	-36 401	-11 771	110 967
Темп приросту, %	-10,4%	-2,4%	10,1%	-3,5%	-1,2%	11,1%

Продовження табл. 2.1

У т.ч. споживчі кредити, млн грн	173 702	170 719	214 134	188 656	196 088	237 253
Абсолютне відхилення, млн грн	22 077	-2 983	43 415	-25 478	7 432	41 165
Темп приросту, %	14,5%	-1,7%	25,4%	-11,9%	3,9%	21,0%
Питома вага споживчих кредитів у загальній сумі, %	17,87%	18,00%	20,51%	18,72%	19,68%	21,43%

Джерело: розроблено автором на основі [38]

Аналізуючи дані таблиці 2.1, можна помітити значні коливання як у загальній сумі кредитів, так і у структурі споживчого кредитування. Протягом 2019-2020 років загальна сума виданих кредитів банками зменшилась на 23 525 млн грн або на 2,4%, що було зумовлено коронакризою. У 2021 році спостерігалось стрімке зростання даного показника на 95 663 млн грн, що свідчило про поступове відновлення економічної активності. Під впливом повномасштабного вторгнення у 2022-2023 році загальний обсяг знизився на 4,7% до 995 877 млн грн, проте у 2024 році приріст обсягу кредитів становив 11,1%. Відповідно 2024 рік став першим роком повноцінного відновлення кредитування за останні три роки. Відновленню сприяло збереження стійкої роботи банківської системи з належним рівнем капіталізації та ліквідності, та зменшення кредитних ставок.

Падіння обсягів споживчого кредитування у 2020 році на 1,7% (з 173 702 млн грн до 170 719 млн грн) аналогічно відбулося під впливом пандемії. За підсумками 2021 року обсяг виданих банками кредитів населенню зріс на 43 415 млн грн. Повномасштабне вторгнення в 2022 році спричинило різке уповільнення споживчого кредитування на 11,9%. Протягом 2023-2024 року відбулося відновлення абсолютних обсягів на 48 597 млн грн (майже на 25%). Попит на кредити у 2024 році перевищив довоєнні показники. Така динаміка пояснюється покращенням макроекономічної ситуації та зростанням доходів населення. За період 2019-2024 рр. відбулося поступове посилення значимості споживчого

кредитування з 17,87% до 21,43%. Аналізуючи динаміку обсягів споживчого кредитування в іноземній валюті можна помітити постійну тенденцію до скорочення з 15 363 млн грн до 6 215 млн грн (майже у 2,5 рази), що пов'язано з заборонаю споживчого кредитування у валюті з 2011 року (рис. 2.1).

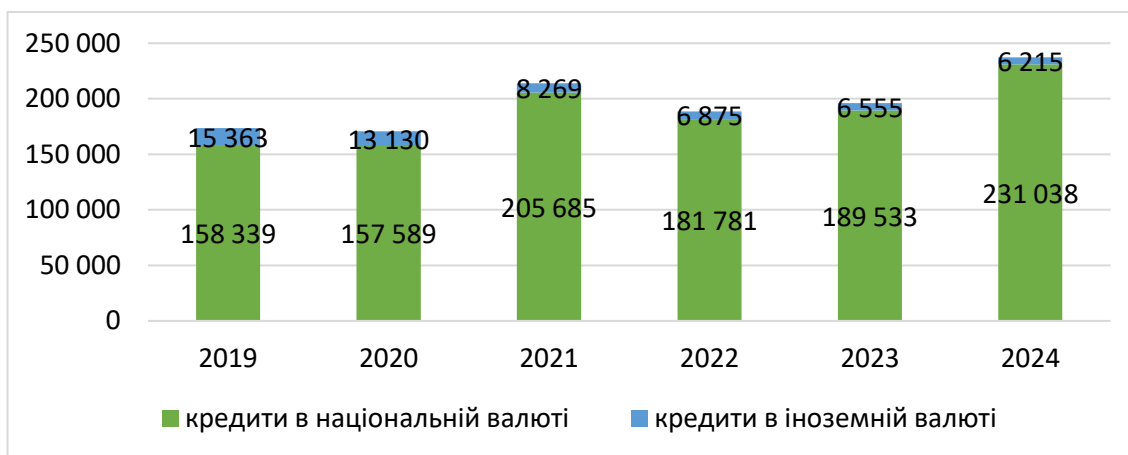

Рисунок 2.1 – Структура споживчих кредитів банків у 2019-2024 роках у розрізі валют, млн грн

Джерело: розроблено автором на основі [38]

Також варто розглянути обсяги споживчих кредитів у банках за термінами користування (рис. 2.2).

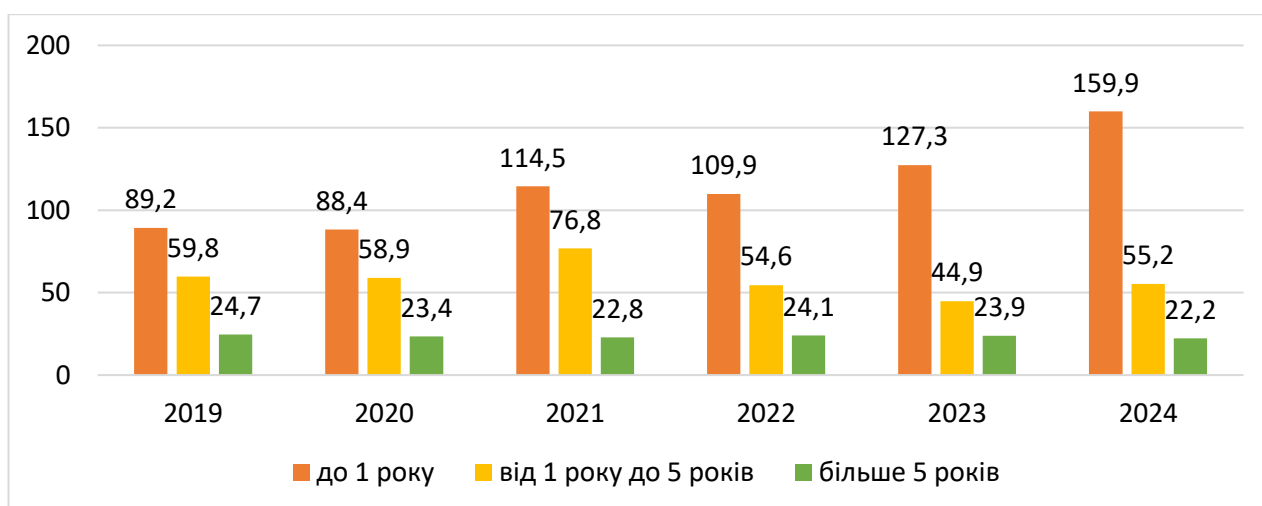

Рисунок 2.2 – Структура споживчих кредитів наданих домашнім господарствам в 2019-2024 рр. за строками погашення, млрд грн

Джерело: розроблено автором на основі [38]

Як видно з графіку, обсяги кредитів наданих до 1 року постійно зростають. Порівняно з 2019 роком обсяг кредитів у 2024 році зріс майже у 2 рази (з 89,2 млрд грн до 159,9 млрд грн). Актуальність короткострокових кредитів у сучасних умовах є очевидною, адже доступні та використовуються населенням для покриття поточних витрат. Натомість обсяг споживчих кредитів наданих від 1 року до 5 років є нестабільним і характеризується частими коливаннями (від найвищого показника – 76,8 млрд грн у 2021 році до найнижчого – 44,9 млрд грн у 2023).

Динаміка обсягів довгострокового споживчого кредитування характеризується меншими коливаннями, проте поступовим скороченням. За період 2019-2024 рр. обсяг кредитів наданих на період більше 5 років зменшився на 2,5 млрд грн або на 10%. У 2022 році порівняно з 2021 бачимо, що попит на довгострокові кредити дещо зріс (на 1,3 млрд грн). Це було пов'язано з необхідністю відбудови зруйнованого житла, окупованого майна тощо. Довгострокові кредити мають більші ризики через невизначеність ситуації щодо майбутнього, що є особливо актуальною проблемою під час війни. Аналіз структури кредитів наданих домашнім господарствам у 2019-2024 р.р. у розрізі цільового спрямування представлений на рис. 2.3.

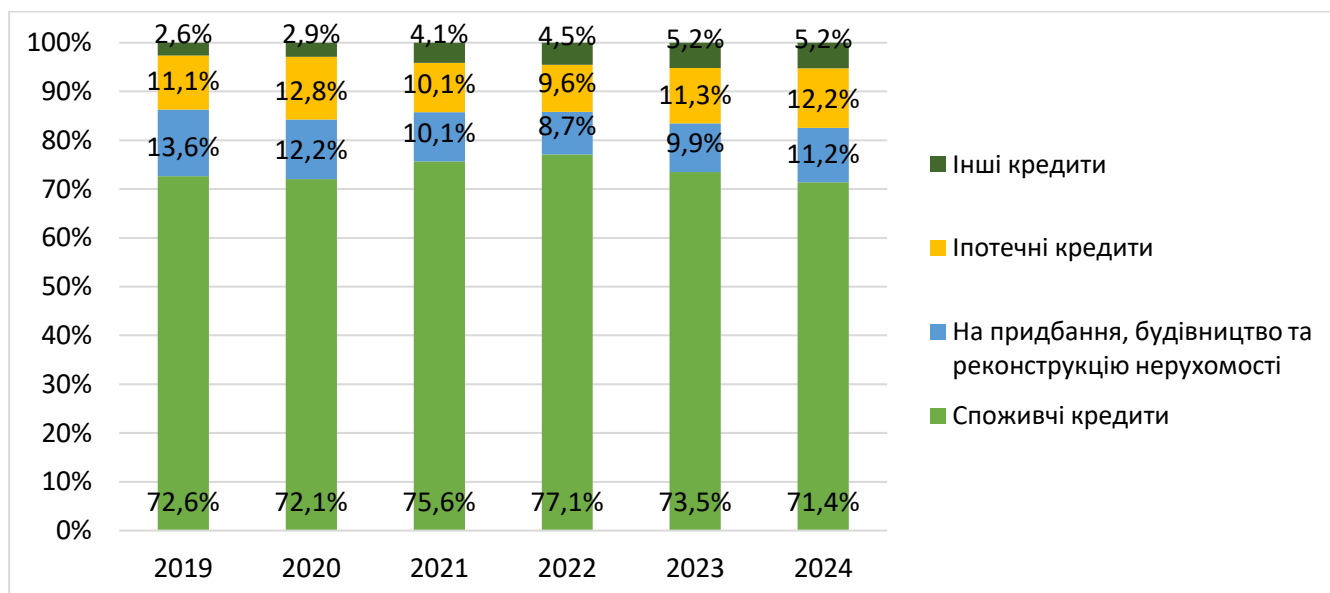

Рисунок 2.3 – Структура кредитів наданих домашнім господарствам у 2019-2024 рр. у розрізі цільового спрямування, %

Джерело: розроблено автором на основі [38]

За період 2019-2024 рр. структура споживчих кредитів домашніх господарств в Україні демонструє суттєве домінування споживчих кредитів, частка яких варіюється від 71,4% до 77,1%, досягнувши піку у 2022 р. Домінування споживчих кредитів у структурі обумовлено високим попитом населення. Кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості мали тенденцію до зниження з 13,6% у 2019 році до 8,7% у 2022 році. Надалі їх частка навпаки почала зростати до 11,2% внаслідок необхідності відновлення нерухомості, пошкодженої через воєнні дії. Натомість іпотечні кредити характеризуються постійними коливаннями (з 11,1% у 2019 році до 12,2% у 2024 році). У 2022 році даний показник мав найнижче значення, внаслідок зниження попиту на нерухомість та припинення більшості державних програм іпотеки. Однак у 2023 році іпотечний ринок відчув позитивні зміни, пов'язані зі зниженням облікової ставки НБУ та активізацією програм державної підтримки, зокрема «ЄОселі», що забезпечило зростання іпотечного кредитування.

Важливим у процесі аналізу споживчого кредитування є оцінка якості кредитного портфеля фізичних осіб банку. Для цього варто проаналізувати частку непрацюючих споживчих кредитів та частку сформованих резервів під кредитну заборгованість (рис. 2.4).

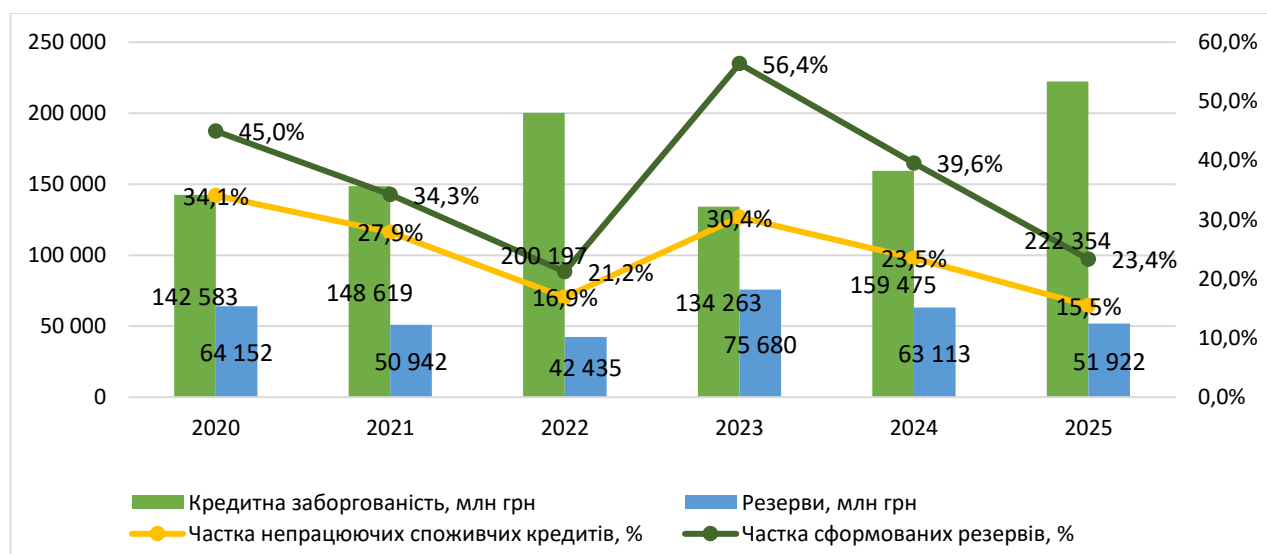

Рисунок 2.4 – Якість банківського кредитного портфеля фізичних осіб в Україні протягом 2020-2025 рр. (на початок періоду)

Джерело: розроблено автором на основі [39]

За період 2020-2022 років частка непрацюючих кредитів щорічно знижувалась, що свідчило про ефективність організації роботи банків з проблемною заборгованістю. Частка непрацюючих споживчих кредитів у банках на початок 2020 року становила 34,1% , а на початок 2022 – 16,9%.

Проте починаючи з 24 лютого 2022 року відбулося суттєве збільшення частки непрацюючих кредитів. На 1 січня 2023 року вона становила 30,4% порівняно з 16,9% минулого року. Це відбулося через те, що більшість населення втратили постійний дохід, що відповідно призвело до погіршення платоспроможності позичальників і негативно вплинуло на спроможність обслуговувати кредити. Частка непрацюючих кредитів за 2023 рік скоротилась на 6.9 в.п., та становила 23,5% на 1 січня 2024 року. На початок 2025 року ситуація з непрацюючими кредитами покращилась навіть у порівнянні з довоєнним періодом (15,5% на 01.01.2025 проти 16,9% на 01.01.2022). Ключовим фактором скорочення непрацюючих кредитів стало зростання обсягів кредитування і відповідно збільшення частки здорового кредитного портфелю. Також така динаміка забезпечена завдяки списанню непрацюючих кредитів фізичним особам. Відповідно якість працюючого кредитного портфелю фізичних осіб є високою.

Резерви, які формувались банками для покриття проблемних кредитів на 01.01.2023 року зросли на 78,3% у грошовому вираженні та на 35,2% у відносному вираженні порівняно з 01.01.2022 внаслідок погіршення якості кредитного портфелю банків, зростання частки непрацюючих кредитів, що зумовлювало значні відрахування у резерви. Зі зниженням обсягів непрацюючих кредитів у банках обсяг резервів систематично зменшувався до 23,4% станом на 01.01.2025.

Аналізуючи стан банківського споживчого кредитування важливо проаналізувати динаміку зміни процентних ставок у розрізі національної та іноземних валют у 2019-2024 рр. (рис. 2.5). Середньозважені процентні ставки за споживчими кредитами у гривнях з 2019 до 2022 року знижувались з 32,6% до 27% відповідно. Розмір ставок досяг свого рекордного мінімуму у 2022 році, що було пов'язано з початком повномасштабного вторгнення та всіма витікаючими негативними наслідками впливу на економіку. Зокрема, з 24 лютого було

оголошено кредитні канікули, а надалі на самі кредити був низький попит. В перші місяці війни ставки знизились до рівня близько 20% річних, проте вже у вересні вони повернулись до сталого рівня, що був до лютого 2022 року – близько 30% річних. Така динаміка передусім пояснювалась завершенням кредитних канікул. У 2024 році процентні ставки зросли і склали в середньому 28,1%. В умовах низьких доходів населення такі ставки залишаються досить великими.

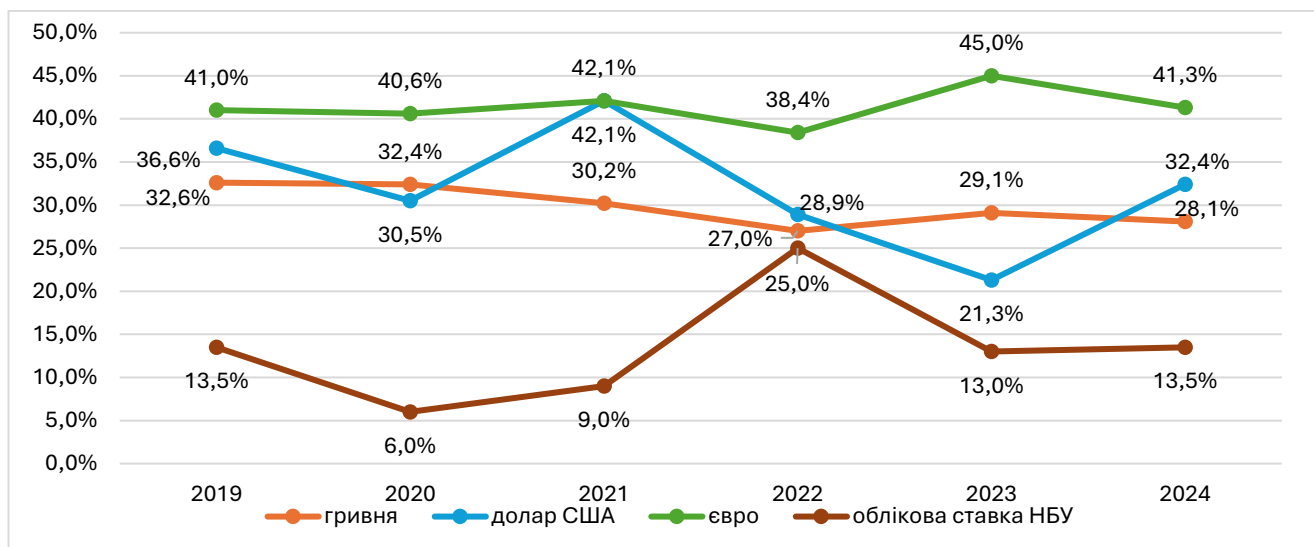

Рисунок 2.5 – Розміри процентних ставок за споживчими кредитами у розрізі валют та облікова ставка НБУ (середньозважені ставки в річному обчисленні, %) за 2019-2024 р.р.

Джерело: розроблено автором на основі [40]

Середньозважені процентні ставки за споживчими кредитами у іноземних валютах з 2019 до 2024 року мали нестабільну динаміку. Процентні ставки за кредитами у доларах США характеризувалися значними коливаннями від найвищого показника 42,1% у 2021 році до найнижчого – 21,3% у 2023 році. Ставки за кредитами у євро коливались від найнижчого показника 38,4% у 2022 році до найвищого – 45% у 2023 році. На суттєві зміни ставок у іноземній валюті впливає коливання обмінних курсів і невизначеність на валютних ринках.

Аналізуючи зв'язок між динамікою облікової ставки НБУ та споживчими кредитними ставками бачимо відсутність чіткої залежності. Зміни облікової ставки НБУ, хоч і задають орієнтири для вартості позикових коштів, однак не впливають

однозначно на процентні ставки за споживчими кредитами, адже вони формуються з врахуванням: кредитного ризику, валютного ризику, зокрема тут також має місце асиметричний вплив облікової ставки у різних регіонах через воєнні дії.

Для дослідження стану банківського споживчого кредитування варто провести аналіз структури за групами банків протягом 2019-2024 рр. (рис. 2.6).

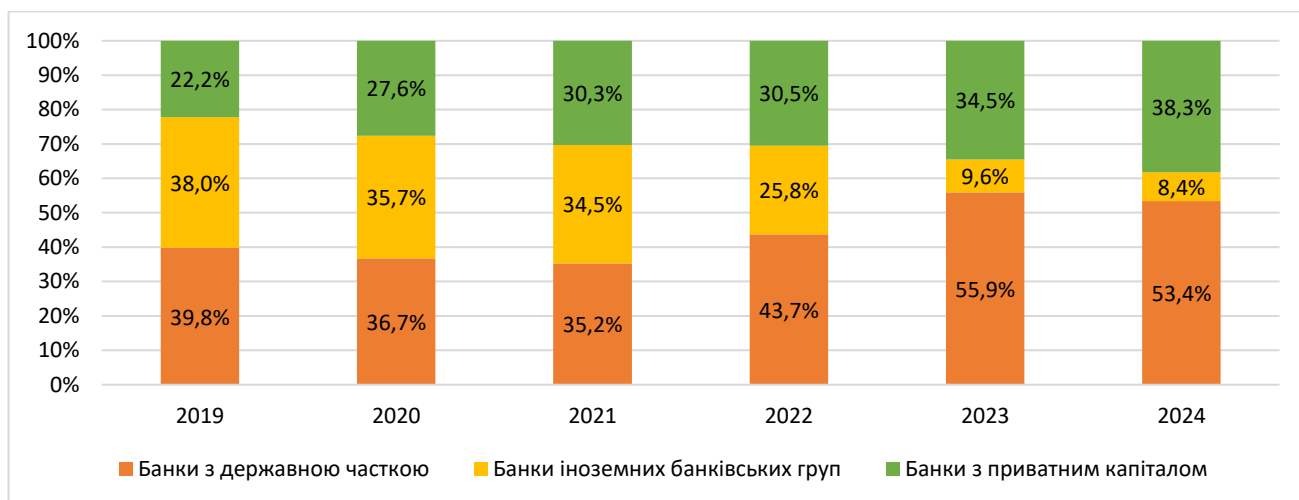

Рисунок 2.6 – Структура споживчих кредитів за групами банків в Україні у 2019-2024 рр. (станом на кінець року)

Джерело: розроблено автором на основі [39]

Протягом аналізованого періоду частка споживчих кредитів по банках іноземних банківських груп постійно скорочувалась з 38% у 2019 році до 8,4% у 2024 році. По банках з приватним капіталом частка кредитів навпаки систематично зростала з 22,2% в загальній структурі у 2019 році до 38,3% у 2024 році. Така динаміка пояснюється змінами на ринку споживчого кредитування. Частина кредитів, які були в банках з іноземним капіталом (Райффайзен Банк, Кредобанк, Креді Агріколь) перерозподілилася до банків з українським капіталом (ПУМБ, Акорд, Монобанк (Універсал Банк)). До 2022 року іноземні банки були суттєвими гравцями, адже пропонували значно нижчі ставки, ніж вітчизняні банки. Натомість з початком повномасштабного вторгнення їх політика кредитування стала досить консервативною.

По банках з державною часткою частка кредитів протягом аналізованого періоду характеризувалась коливаннями. З 2019 по 2021 рік відбувалося скорочення

частки з 39,8% до 35,2% відповідно. У 2022 році частка зросла до 43,7%, а у 2023 році досягла найвищого значення – 55,9%. Така різка зміна пояснювалась виведенням з ринку системно важливого банку Альфа-Банк та проведенням націоналізації у зв'язку із застосуванням до власників істотної участі у банку санкцій, що забезпечило подальшу стабільну роботу та захист інтересів вкладників. Це відобразилося відповідним перетіканням значної частки споживчих кредитів з групи – банки іноземних банківських груп до банків з державною часткою.

Аналізуючи частку споживчих кредитів фізичним особам українських банків у загальному обсязі даних кредитів станом на 01.01.2025 (рис. 2.7) бачимо, що 77,8% припадають на п'ять банків-лідерів. Домінуюча позиція на ринку споживчих кредитів належить ПриватБанку, кредитний портфель фізичних осіб якого складає більше третини (35,9%) кредитного портфелю всіх банків. ПриватБанк є справжнім лідером в інноваціях для фізичних осіб, що підтверджується унікальністю продуктового ряду, використанням інноваційних технологій та багатофункціональністю дистанційного обслуговування.

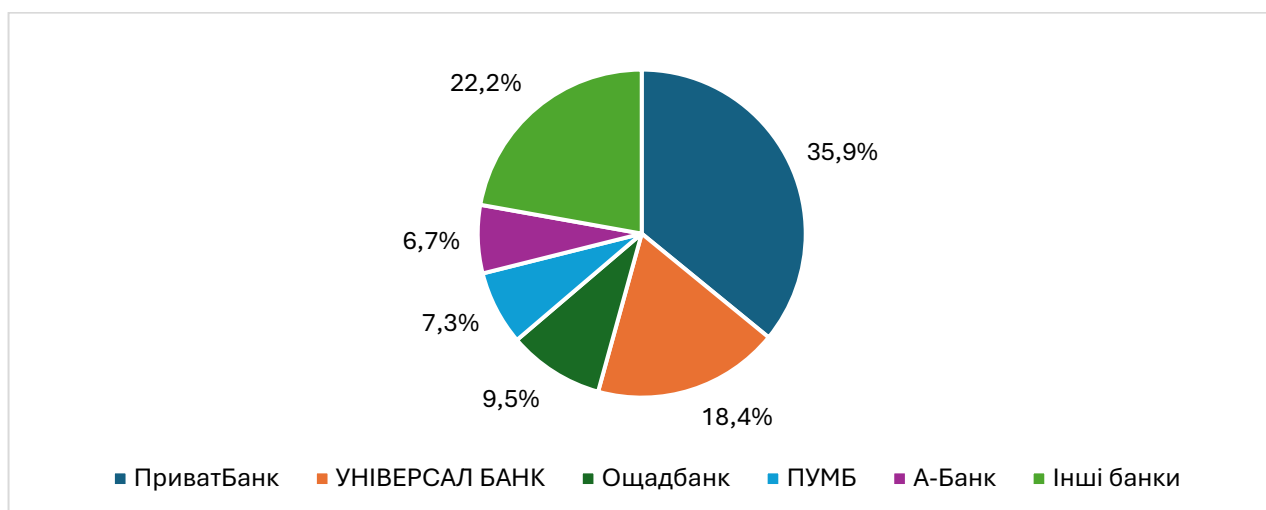

Рисунок 2.7 – Частка кредитів фізичним особам українських банків у загальному обсязі даних кредитів станом на 01.01.2025 р.

Джерело: розроблено автором на основі [39]

Наступним за обсягом є Універсал Банк, частка якого складає 18,4% у загальній структурі. Сервіси споживчого кредитування Універсал Банк надає

переважно через власний продукт – monobank, який є лідером фінтех-індустрії завдяки його інноваційним розробкам, клієнтоорієнтованим рішенням та використанню передових технологій. Третім за обсягом є державний Ощадбанк, частка якого складає 9,5% кредитного портфелю всіх банків. Ощадбанк активно розвиває дистанційні канали обслуговування, має найбільшу мережу відділень серед усіх банків, оновлює власну маркетингову стратегію, що дозволяє йому бути в трійці лідерів за обсягами кредитування фізичних осіб. 14% загального обсягу кредитів фізичним особам формують ПУМБ та А-Банк.

Також окремо було вирішено розрахувати 10-частковий індекс концентрації та рівень монополізації галузі кредитування фізичних осіб банківського ринку (додаток А). Відповідно станом на 01.01.2025: 10-частковий індекс концентрації становить 92,3%. Загалом на ринку працює 61 банк, з яких 6 банків не надають послуги споживчого кредитування. Такий результат демонструє те, що перші 10 банків складають аж 92,3% всього ринку. Відповідно інші 45 банків, які кредитують фізичних осіб, разом займають всього 7,7%. Аналізуючи індекс Херфіндаля-Хіршмана (рівень монополізації) бачимо, що він становить 0,19, що більше 0,18 – це свідчить про те, що на банківському ринку кредитування фізичних осіб існує висока концентрація та низька конкуренція. Відповідно окремі банківські установи не мають ринкової влади та не впливають на умови функціонування ринку споживчого кредитування. Це також пояснюється тим, що на ринку працюють банки, які за своєю бізнес-моделлю орієнтовані на бізнес-клієнтів.

2.2 Проблеми та трансформації споживчого кредитування банками в умовах макроекономічної нестабільності

Актуальність дослідження проблем банківського споживчого кредитування полягає в тому, що їх своєчасне виявлення та ефективне подолання дозволить

забезпечити якісне функціонування даного сегменту банківської системи. Зокрема це буде позитивно впливати на зростання рівня індивідуального споживання в Україні, зростання ділової активності та ВВП.

Аналіз трансформації банківського споживчого кредитування в умовах воєнного стану є важливим завданням, адже зміни спричинені війною зумовлюють необхідність адаптації діяльності банківської системи до нових викликів. Виявлення та вирішення проблем у сфері споживчого кредитування в банках вимагає всебічного аналізу різних факторів впливу. Зокрема для їх врегулювання окремої уваги вимагає аналіз чинників, які вплинули на появу виявлених проблем.

На стан споживчого кредитування впливає багато чинників, які можна продемонструвати за допомогою PEST – аналізу (табл. 2.2). Даний метод дозволить виокремити політичні (P – political), економічні (E – economic), соціальні (S – social) та технологічні (T – technological) проблемні аспекти банківського споживчого кредитування.

Таблиця 2.2 – Матриця PEST – аналізу проблем банківського споживчого кредитування в Україні

Political	Economic
1. Недотримання банками законодавчих вимог щодо споживчого кредитування	1. Зростання рівня безробіття
2. Скорочення кількості відділень банків через порушення територіальної цілісності держави	2. Зниження платоспроможності позичальників
3. Неефективність судової системи та державної виконавчої служби	3. Високий рівень інфляції
	4. Зниження рівня ВВП
	5. Девальвація гривні
	6. Коливання облікової ставки
	7. Високі реальні відсоткові ставки за кредитами
	8. Зростання кредитного ризику

Social	Technological
<ol style="list-style-type: none"> 1. Масова міграція людей закордон 2. Падіння доходів, руйнування заставного житла позичальників 3. Низька фінансова грамотність населення 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недосконалість підходів оцінки кредитоспроможності позичальників 2. Великі витрати на впровадження інноваційних технологій 3. Недостатній рівень інформаційної безпеки банківських установ

Джерело: розроблено автором

Проведений PEST – аналіз демонструє, що найбільшого впливу на банківське споживче кредитування завдають економічні зміни. Економічна нестабільність, викликана повномасштабним вторгненням, має суттєвий вплив на функціонування банківської системи. З початку війни в Україні скороченню споживчого кредитування сприяла складна економічна ситуація, зокрема зростання рівня інфляції та девальвація гривні. Рівень інфляції на кінець 2022 року становив 26,6%, що відповідно суттєво підвищувало вартість кредитів. Інфляція за 2023 рік становила 5,1%, натомість у грудні 2024 року пришвидшилась до 12% у річному вимірі. Вагомим рушієм зростання цін виступало стрімке подорожчання продуктів харчування через низькі врожаї. Також відчутно посилився ціновий тиск через зростання витрат бізнесу на енергозабезпечення та оплату праці [41]. Інфляція знижує купівельну спроможність грошей, що значно погіршує можливість погашення споживчих кредитів населенням.

Демографічна ситуація також має суттєвий вплив на економіку. Через війну в державі існує структурне безробіття. Якщо у 2021 році кількість офіційно працевлаштованих складала 11,5 млн працівників, то у 2024 році ця цифра впала до близько 9 млн. Зростання рівня безробіття є одним із головних факторів, який негативно впливає на платоспроможність населення. Втрата роботи значно знижує можливість погашення кредитів, що створює суттєві ризики зростання неповернення. В свою чергу, рівень безробіття має прямий вплив на ВВП. За

попередніми розрахунками Мінекономіки, для забезпечення щорічного зростання ВВП до 2030 року на 7%, необхідно додатково 4,5 млн працівників [42].

Незважаючи на поживлення споживчого кредитування та зростання чистого гривневого кредитного портфеля населення на понад 30% у 2024 році порівняно з 2023, рівень кредитів відносно ВВП та доходів населення залишається досить низьким, що свідчить про значний простір для нарощення портфеля [43]. Особливої уваги тут набуває необхідність вдосконалення підходів оцінки кредитоспроможності позичальників.

Неналежна оцінка кредитоспроможності позичальників є технологічною проблемою, що призводить до збільшення частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі банку. Для оцінки кредитоспроможності банки використовують дедалі різноманітніші джерела та методи отримання інформації. В банківській практиці найпоширенішим методом оцінки кредитоспроможності, який ґрунтується на статистичному аналізі даних про фінансовий стан позичальника, є кредитний скоринг. Даний метод передбачає систему балів за показниками фінансового стану. За необхідності певної верифікації даних використовується бюро кредитних історій, історія транзакцій за рахунками тощо. Однак для контролю ризиків банкам варто дотримуватись виважених кредитних стандартів та відповідального кредитування. Водночас варто зазначити, що стандарти схвалення кредитних заявок протягом 2024 року послаблювались.

В сучасних умовах традиційні моделі оцінки кредитоспроможності вимагають вдосконалення та адаптації до змін економічної ситуації з урахуванням підвищених ризиків втрат. Від якості оцінки кредитоспроможності напряду залежить ефективність кредитування та зниження кредитних ризиків.

Одним з важливих аспектів є рівень проблемної заборгованості населення. Частка непрацюючих кредитів (NPL) фізичних осіб у банках станом на 01.01.2025 року становила 15,5%, що стало рекордно низьким показником. Найбільший обсяг NPL сконцентрований у державних банках, зокрема у ПриватБанку. Суттєве скорочення NPL відбувається переважно через списання позик фізичних осіб. Також на скорочення частки непрацюючих кредитів вплинуло поліпшення попиту

на гривневі кредити. Одним із найбільш ефективних способів вирішення проблеми непрацюючих кредитів є продаж права вимоги третім особам [44]. Завдяки цьому методу банки можуть покращити ліквідність та очистити баланси від токсичних активів. В даному аспекті важливим є реалізація системної, обґрунтованої послідовності дій по відношенню до клієнтів задля стягнення простроченої заборгованості. Особливої уваги заслуговує авторська розробка науковців І.Б. Охрименко та В.С. Білошапки щодо упорядкованого набору рішень скорингу стягнення заборгованості, який включає: інформування клієнта про наявність простроченої заборгованості, проведення дистанційних заходів стягнення боргу, реалізація очних заходів зі стягнення заборгованості, судове та виконавче провадження і списання (продаж) нереальних до стягнення кредитів [45]. Таким чином, процес ухвалення рішень із застосуванням скорингу стягнення боргу полягатиме у послідовній оцінці кожного варіанту до виявлення найефективнішого.

Наприклад ПриватБанк влітку 2024 року пропонував професійним учасникам ринку зареєструватися на платформі системи електронних торгів Мін'юсту для придбання прав вимоги за портфелем карткових кредитів загальною заборгованістю на суму 1,6 млрд грн, яка була початковою ціною лоту. Даний портфель включав понад 155 тисяч споживчих кредитів наданих фізичним особам без забезпечення, які були визнані безнадійними та списані за рахунок сформованих резервів [46].

Відповідно своєчасна оцінка банком кредитного ризику, проведення реструктуризацій виступає запорукою стійкості банківської системи. Робота з непрацюючими кредитами в умовах війни має надзвичайно важливе значення. Банки повинні застосовувати ефективні стратегії скорочення NPL та розробляти нові методи оцінки кредитоспроможності задля мінімізації ризиків та успішного функціонування споживчого кредитування.

Динаміка кількості банків в Україні за останні роки поступово скорочується. Станом на 01.01.2025 року кількість діючих банків сягала 61, що на 16 банків менше ніж у 2019 році. За період війни ринок покинули 10 банків, серед яких 7 були з іноземним капіталом. Окрім скорочення кількості банків відбувається скорочення і

кількості структурних підрозділів банків України. За 2022 рік кількість відділень банків знизилась на 20,2% з 6 685 до 5 336 [39]. До кінця 2024 року кількість зменшилась ще на 6,1% до 5 011 відділень. Найбільше філій закрили державні та іноземні банки. У регіональному розрізі найбільше скорочень відбулось в областях, де активно ведуться бойові дії. Через це до НБУ надходили скарги щодо незручності обслуговування. Зупинка роботи була пов'язана з необхідністю забезпечити безпеку працівників та оптимізувати витрати.

Тенденція до скорочення чисельності діючих банків та відділень свідчить про очищення банківської системи України, яка насамперед пов'язана з їх недобросовісною діяльністю. Також Україна наближує стандарти національної банківської системи до європейського рівня, де відбувається тенденція до скорочень кількості банків та відділень.

Однак важливою проблемою скорочення банківських відділень є негативний вплив на фінансову інклюзію. Зниження доступу населення до базових фінансових послуг гостро відчувається у віддалених та малонаселених регіонах, а також у зонах, наближених до військових дій. Задля вирішення даної проблеми наприкінці 2024 року було розроблено Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку фінансової інклюзії в Україні [47]. За умови прийняття даного Закону акціонерні товариства зможуть отримувати обмежену банківську ліцензію, що призведе до появи банку фінансової інклюзії. Дана ліцензія надасть можливість поштовим компаніям, які обслуговують велику кількість клієнтів та відділень, надавати фінансові послуги населенню та малому бізнесу. Завдяки таким установам зросте можливість отримання громадянами основних якісних фінансових послуг, що матиме позитивний ефект для соціально-економічного розвитку країни. Отже, проблема фінансової інклюзії в умовах скорочення банківської мережі вимагає особливої уваги та прийняття виважених рішень.

Не менш важливою проблемою є низькі стандарти оцінювання кредитоспроможності українських позичальників і погана забезпеченість кредитів або ж її повна відсутність. Натомість стягнути кошти з боржника буває складно

через неефективність судової системи та державної виконавчої служби. Згідно з інформацією Опендатабот, виконавчою службою та приватними виконавцями у 2023 році примусово було стягнуто боргів на 25,21 мільярдів гривень, однак загальна заборгованість складала 435,4 млрд грн, тобто повернути вдалося лише 6% від усієї суми [48]. Судове стягнення боргів значно покращилося завдяки появі інституту приватних виконавців та частковому автоматичному блокуванню рахунків. Разом з тим законодавство не містить обов'язку для банків підключатися до відповідної системи. Такі ризики фінансові установи змушені закладати у великі кредитні відсотки, які змушені сплачувати і добросовісні позичальники.

Однією з суттєвих проблем є недотримання банками законодавчих вимог щодо споживчого кредитування. Не дивлячись на законодавче врегулювання багатьох проблемних аспектів, банки не завжди сумлінно дотримуються їх виконання, що яскраво демонструє відсутність комплаєнс-контролю, роль якого у сучасному динамічному середовищі важко переоцінити. Фінансові установи, в тому числі банки, часто порушують вимоги щодо реклами та повноти висвітлення інформації по кредиту, його відсотках та термінах, оцінки кредитоспроможності клієнта та відповідальності у сфері кредитування.

Для дослідження повноти висвітлення умов споживчого кредитування було обрано 6 банків (ПриватБанк, Sense bank, Credit Agricole, Monobank, А-банк, ПУМБ). Інформацію представлено у додатку Б. Дослідження передбачало аналіз наявності визначеної законодавством інформації, а саме: реальної річної процентної ставки; орієнтовної загальної вартості кредиту; максимального строку/суми кредиту; кредитного калькулятора для обрахунку потенційних витрат; кредитного договору та паспорту кредиту.

В результаті було виявлено, що половина проаналізованих банків (Monobank, А-банк, ПУМБ) не оприлюднюють типових кредитних договорів. Натомість перед отриманням споживчого кредиту позичальникам варто детально вивчати договір на наявність додаткових платних послуг. У дослідженні USAID проведеному в 2021 році, зазначалась проблема невідповідності умов у паспорті кредиту та кредитному договорі, який надавався позичальнику [26]. Далі в

дослідженні також розглядався такий елемент, як кредитний калькулятор, через те, що реальна річна процентна ставка у більшості банків автоматично розраховується в ньому, а її орієнтовний розмір більше ніде на сайті не зазначається. Варто відзначити, що форма калькулятора Sense bank передбачає excel-файл із «вбудованими» формулами розрахунку, однак така опція проведення розрахунку є не завжди зручною та доступною для всіх клієнтів. Візуальна складність такої форми калькулятора часто залишається поза увагою необізнаного споживача. Натомість варто підкреслити, що інформація щодо процентної ставки, строку та суми кредиту всіма банками з вибірки висвітлюється в повній мірі.

Проведений аналіз, з одного боку, демонструє суттєвий прогрес у розкритті банками інформації на переддоговірному етапі, однак з іншого – висвітлює наявні недоліки, які потребують вирішення.

У 2024 році внаслідок виявлених фактів порушення вимог законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг з боку АТ "А-Банк" Національний банк наклав штраф на нього у розмірі 258,4 тис. грн [55]. А-банк не надавав споживачам перед укладенням договорів паспорт споживчого кредиту у письмовій формі, як того вимагає Закон «Про споживче кредитування», а також не дотримувався вимог щодо змісту договору про споживчий кредит. Це все чітко доводить той факт, що на сьогоднішній день першочерговою проблемою вже є не стільки недосконалість нормативно-правового поля, скільки слабкий комплаєнс-контроль.

Найбільш розвинені системи комплаєнсу мають банки з іноземним капіталом, які впроваджують міжнародні стандарти та практики комплаєнсу, натомість малі приватні банки мають менш розвинені системи комплаєнсу, які часто інтегровані в інші підрозділи [56]. Потужна та незалежна комплаєнс-функція допомагає знизити ризики, пов'язані з можливими правовими чи регуляторними санкціями, фінансовими збитками або репутаційними втратами, які можуть виникнути внаслідок недотримання банком вимог чинного законодавства, нормативних актів та стандартів, встановлених фінансовим регулятором. Забезпечення прозорого та ефективного функціонування банку можливо лише за

умови реального функціонування служби комплаєнсу, яка повинна бути наділена достатніми правами та повноваженнями, а її персонал – незалежністю у прийнятті рішень.

Значну увагу варто приділити розвитку фінансової грамотності населення. Позичальники часто не усвідомлюють ризики, пов'язані з отриманням кредитів, їх вартістю та не розрізняють види фінансових установ, в яких хочуть отримати кредит. Фінансова грамотність стимулює більш обдумане використання кредитів для споживчих цілей, що позитивно впливає на економіку в цілому.

Проведений вище аналіз демонструє ряд проблем на ринку банківського споживчого кредитування. В результаті дослідження з'ясовано низку чинників, що гальмують його розвиток в Україні. Питання боротьби із зовнішніми чинниками негативного впливу (високий рівень інфляції, зростання безробіття, девальвація гривні, підвищення облікової ставки тощо) є досить складним та тривалим, адже суттєвий вплив на ці тенденції спричинює війна. Однак наявність законодавчих прогалин, недотримання банками нормативних вимог, неефективності судової системи, недосконалості оцінки кредитоспроможності, низької фінансової грамотності населення доводить необхідність перегляду та вдосконалення підходів до організації та регулювання споживчого кредитування банками. Лише комплексний підхід вирішення даних проблем як державою, так і банківськими установами дозволить підвищити ефективність банківського споживчого кредитування та досягти позитивного соціально-економічного ефекту в майбутньому.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1 Шляхи вирішення проблем та перспективні напрями розвитку банківського споживчого кредитування в Україні

Розвиток банківського споживчого кредитування має стратегічне значення, адже дозволяє підтримувати соціальну стабільність в суспільстві, згладжувати наслідки кризових явищ та стимулювати економічну активність суб'єктів на ринку, що забезпечує ефективне функціонування національної економічної системи. У зв'язку з цим автором визначено основні напрями розвитку банківського споживчого кредитування відповідно до виявлених проблем (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Шляхи вирішення проблем розвитку банківського споживчого кредитування в Україні

Проблеми банківського споживчого кредитування	Можливі шляхи розв'язання проблем
Недосконалість оцінки кредитоспроможності позичальників, високий рівень кредитного ризику	Формування ефективної системи заходів щодо роботи з проблемними кредитами
	Вдосконалення методик оцінки кредитоспроможності позичальників Застосування інструментарію фінансового моніторингу
Наявність законодавчих прогалин регулювання споживчого кредитування	Розробка нових та вдосконалення існуючих внутрішніх стандартів кредитування фізичних осіб в банках із впровадженням окремих законодавчих ініціатив з їх розвитку
Недотримання банками нормативних вимог	Підвищення ефективності регулювання споживчого кредитування з боку регулятора
	Впровадження та розвиток повноцінних систем комплаєнс-менеджменту в банках
Низька фінансова грамотність населення	Розробка та активна реалізація просвітницьких заходів та освітніх програм щодо підвищення фінансової грамотності населення

Джерело: розроблено автором

Ключовою умовою забезпечення високої якості портфеля банківських кредитів є ефективне управління кредитним ризиком. Питання вдосконалення системи управління ризиками в умовах воєнного стану для забезпечення стабільності банківського сектору набуває особливого значення. Відповідно одним із важливих завдань розвитку споживчого кредитування в банках є забезпечення ефективного кредитного ризик-менеджменту, що включає в себе розробку та впровадження стратегій, політик і процедур, спрямованих на керування та зниження кредитних ризиків, мінімізації банківських втрат, пов'язаних з невиконанням кредитів, та забезпечення стійкості своєї фінансової позиції.

Процес ризик-менеджменту в управлінні кредитним ризиком банківської установи повинен базуватися на комплексному аналізі внутрішнього та зовнішнього середовища. Одним із ключових етапів управління кредитним ризиком є визначення кредитоспроможності перед видачою кредиту та здійснення моніторингу протягом дії кредитної угоди.

Оцінка кредитоспроможності позичальника здійснюється на підставі комплексного застосування методу коефіцієнтного аналізу, під час якого аналізуються кількісні показники, що характеризують фінансове становище позичальника, та методу експертної рейтингової оцінки, яка визначає інтегральний показник рівня кредитоспроможності, враховуючи якісні показники для оцінювання характеристик позичальника. Різновидом останнього методу є кредитний скоринг, використання та вдосконалення якого є важливим для розвитку споживчого кредитування.

Основними напрямками розвитку скорингових систем є пошук нових факторів впливу, розроблення та використання новітніх моделей оцінки кредитного ризику позичальників і методів їх реалізації. Вдосконалення системи скорингу несе велику кількість переваг для кредитних установ. По-перше, вона прискорює аналіз заявок на отримання кредиту. По-друге, допомагає чітко аналізувати фінансовий стан позичальників і відрізнити надійних клієнтів від неплатоспроможних, чим дозволяє якісно оцінити ризики банку та знизити рівень неповернення кредитів. У період воєнного стану банки мають приділяти особливу увагу якісній та критичній

оцінці кредитоспроможності позичальників з урахуванням підвищених ризиків. Завдяки даній системі фінансові установи мають змогу побудувати ефективну систему прийняття рішень. Оскільки ринок споживчого кредитування постійно удосконалюється, то кожна установа повинна постійно вдосконалювати власну методику скорингу, що забезпечуватиме стійкі конкурентні переваги.

Банківські установи також повинні здійснювати регулярний моніторинг дотримання позичальником умов угоди та стану майнового забезпечення, яке в умовах воєнних дій знаходиться під постійним ризиком руйнувань. Ефективний моніторинг кредитного ризику має бути комплексним та враховувати індивідуальні аспекти кожного позичальника.

Основні напрямки вдосконалення управління кредитним ризиком в умовах підвищених ризиків представлені на рис. 3.1.

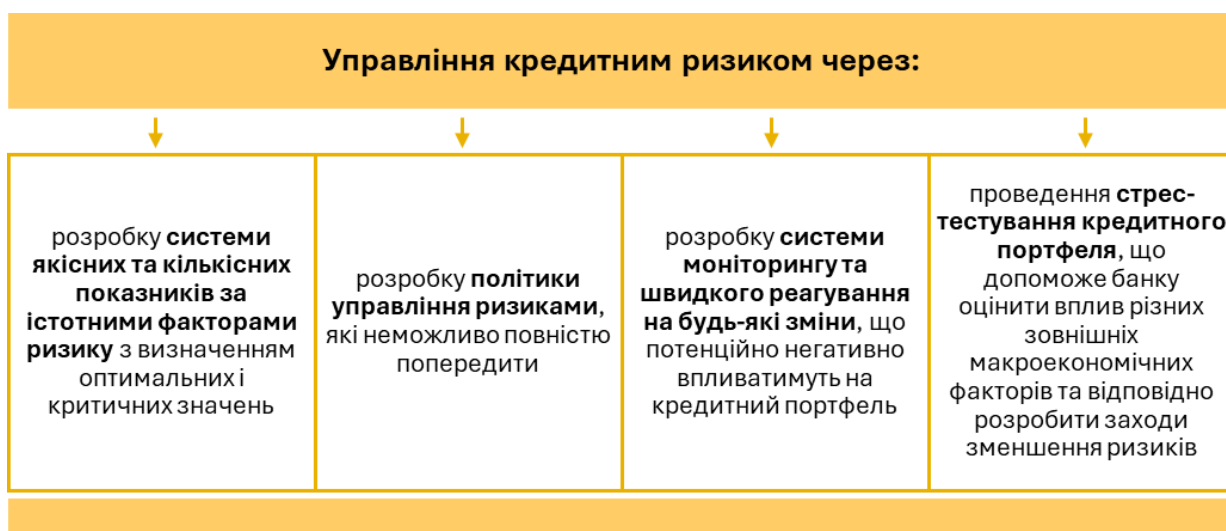

Рис. 3.1 – Напрямки вдосконалення управління кредитним ризиком

Джерело: розроблено автором на основі [57]

Зокрема перспективним напрямом для вирішення проблеми високого рівня проблемної заборгованості у споживчому кредитному портфелі банків є посилення ризик-менеджменту за рахунок інструментарію фінансового моніторингу, а саме: аналізу транзакцій, відстеження підозрілих осіб, застосування ризик-оцінок, моніторингу ринків. І.Б. Охрименко та А.О. Савич зазначають, що інструменти фінансового моніторингу дозволять більш ретельно оцінювати кредитні ризики,

розробляти чіткі критерії кредитування та проводити ефективний моніторинг кредитного портфеля [58].

Основними заходами, що застосовуються задля зниження рівня проблемних кредитів у світі є: реструктуризація; стягнення у судовому порядку; списання та продаж третім особам. Загалом перелік заходів для боротьби з проблемними кредитами є усталеним, однак системні зрушення демонструють необхідність зміни класичних підходів. Окремої уваги заслуговує досвід країн ЄС щодо боротьби з проблемними кредитами, який може бути корисним для України.

Підхід, який реалізується країнами ЄС на сучасному етапі, передбачає комплексну трансформацію роботи з проблемними кредитами, базисом якої виступає співробітництво. Для реалізації цього підходу з правового боку було забезпечено сприятливі умови для роботи з проблемними кредитами. Банки в свою чергу створили нові структури та розробили новітні підходи до управління проблемною заборгованістю. У комплексі із застосуванням новітніх технологій це дозволило створити екосистеми проблемних кредитів, основою яких є розвиток партнерства та створення спільних рішень на рівні приватних компаній, шляхом стандартизації та підвищення прозорості даних [59].

Зокрема 28 жовтня 2024 року IFC (підрозділ Групи Світового банку) та Національний банк України підписали угоду про співпрацю для покращення доступу до фінансування та підтримки відновлення економіки країни на тлі викликів, спричинених вторгненням росії. Угода є відповіддю на проблему високого рівня проблемних кредитів та передбачає розробку правової бази для створення спеціальних компаній з реструктуризації проблемних активів в Україні. Ці компанії характеризуються високою ефективністю, адже пропонують спеціалізовані рішення для стягнення заборгованості. Створення таких компаній допоможе зменшити загальну кількість непрацюючих кредитів, тим самим покращуючи стан банківського сектора [60].

Одним із важливих елементів успішної та прозорої діяльності банків, та забезпечення ефективного розвитку споживчого кредитування, є впровадження повноцінних систем комплаєнс-менеджменту в банках. Побудова систем

комплаєнсу має бути послідовною та включати такі етапи: організаційне закріплення функції комплаєнс, розробка внутрішньої нормативної документації, впровадження основних функцій комплаєнсу, управління ризиками та навчання персоналу, безперервне вдосконалення системи [56]. Головний фокус комплаєнс-менеджменту має спрямовуватись на оцінку, моніторинг та ефективне управління комплаєнс-ризиками. У сфері споживчого кредитування комплаєнс-менеджмент є фундаментальним та відіграє особливу роль, оскільки дозволяє: забезпечити прозорість кредитних процесів, захистити права споживачів і запобігти шахрайству та зловживанням. Багатогранність комплаєнс-менеджменту вимагає ретельного підходу до його впровадження з врахуванням багатьох особливостей діяльності банку та зовнішнього комплаєнс-середовища.

Водночас слід зазначити, що для ефективного функціонування ринку споживчого кредитування необхідно приділити увагу проведенню масових заходів з підвищення фінансової грамотності населення. В Україні на сьогоднішній день питання фінансової грамотності залишається досить складним. Національний банк прикладає зусилля для вирішення цієї проблеми, проте цього недостатньо для підвищення фінансової обізнаності населення у всіх регіонах. Зокрема регулятором був запущений сайт із фінансової грамотності «Гаразд», який є безкоштовною онлайн-платформою для підвищення рівня фінансової грамотності [61]. На платформі можна знайти відповіді та реальні рішення щодо ефективного користування фінансовими послугами, зокрема послугами кредитування.

Одним із базових заходів задля підвищення рівня фінансової грамотності у суспільстві можна виділити співпрацю між всіма стейкхолдерами, які мають можливість сприяти розвитку ринку фінансових послуг [62]. В сучасних умовах така взаємодія є фрагментарною та несистематичною, що не дозволяє формувати умови для створення якісного середовища щодо навчання громадян фінансової та цифрової грамотності. Спільна співпраця фінансових установ, закладів вищої освіти та громадських організацій має бути спрямована на:

- підтримку аналітичних досліджень для аналізу потреб та ідентифікації недоліків з метою розробки стратегії розвитку фінансової грамотності;

– розробку та поширення освітніх програм з розвитку фінансової грамотності, які включатимуть онлайн-курси, практичні тренінги для оволодіння необхідними знаннями та навичками (зокрема для поширення такого контенту можна активно використовувати соціальні мережі);

– залучення студентів та викладачів закладів вищої освіти для розробки менторських програм з розвитку фінансової грамотності;

– забезпечення охоплення просвітницькими заходами найбільш вразливих соціальних груп.

Окрему увагу у визначенні перспектив розвитку банківського споживчого кредитування варто приділити розвитку кредитних продуктів задля досягнення деяких Цілей сталого розвитку. Цілі сталого розвитку (ЦСР) були ухвалені Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році як універсальний заклик до дій для подолання глобальних викликів, таких як бідність, нерівність, зміна клімату, руйнування довкілля (рис. 3.2).

Рисунок 3.2 – 17 глобальних Цілей сталого розвитку [63]

17 Цілей тісно пов'язані між собою: досягнення в одній сфері впливають на результати в інших, що дозволяє забезпечити гармонійний баланс між соціальними, економічними та екологічними аспектами [63].

На виконання окремих Цілей сталого розвитку безпосередній вплив має банківське споживче кредитування. Наприклад розвиток програм банківського «зеленого» кредитування сприятиме виконанню ЦСР 7 (використання відновлювальної енергії) та ЦСР 13 (боротьба зі зміною клімату). Цільовим призначенням кредиту у рамках таких програм є встановлення сонячних панелей, систем енергоефективного опалення, придбання екологічних генераторів, що набуло особливого значення в умовах тривалої відсутності електроенергії через обстріли протягом останніх років. В свою чергу це дозволяє зменшити залежність від викопних джерел енергії та знизити комунальні витрати домогосподарств. Заохоченням отримання таких видів кредиту можуть виступати нижчі відсоткові ставки, залучення державних програм компенсації частини вартості енергоефективних рішень, співпраця з виробниками таких товарів для створення ексклюзивних кредитних пропозицій.

Надзвичайно важливим та перспективним напрямком розвитку банківського споживчого кредитування є цифровізація кредитних продуктів та розвиток FinTech. В свою чергу розвиток даного напрямку сприятиме досягненню ЦСР 9 (інновації та інфраструктура) та ЦСР 10 (зменшення нерівності). Розширення онлайн-доступу до банківських послуг та автоматизації видачі споживчих кредитів може відбуватися завдяки впровадженню штучного інтелекту для скорингу позичальників, Big Data для аналізу кредитоспроможності тощо. В свою чергу вдосконалення мобільних застосунків з можливістю оформлення кредитів без відвідування відділення сприятиме фінансовій інклюзії.

Сутністю фінансової інклюзії як важливого фактору соціальної рівності є: підвищення доступності користування фінансовими послугами всіма групами населення; створення умов для розвитку віддалених каналів продажу фінансових продуктів; посилення захисту прав споживачів фінансових послуг; підвищення рівня фінансової грамотності. В контексті зазначеного вдалою є практика європейських банків, які підтримують Цілі сталого розвитку, створюючи легкий доступ до банківських послуг усім групам населення. Безбар'єрність надання

фінансових послуг є одним із пріоритетних завдань Стратегії розвитку фінансового сектору України та інституційної Стратегії Національного банку.

Фінансова інклюзія на засадах цифровізації дозволяє зменшувати використання паперової документації, що також здійснює позитивний вплив на досягнення ЦСР 12 (відповідальне споживання) та ЦСР 13 (захист планети). Більш детально актуальність цифровізації споживчого кредитування в банках у сучасних умовах буде розглянуто у підрозділі 3.2. Відповідно бачимо, що розвиток банківського споживчого кредитування є необхідною складовою і в контексті досягнення Цілей сталого розвитку, що чинить безумно позитивний вплив на забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального природокористування.

3.2 Діджиталізація як ключовий аспект вдосконалення і розвитку споживчого кредитування в банках в сучасних умовах

Впродовж останнього десятиліття розвиток цифрових технологій став каталізатором трансформацій у світовій економіці, що спричинило значне зростання конкурентної боротьби на ринку фінансових послуг та обумовило відповідне реагування банківської системи на нові виклики. Термін «діджиталізація» визначає не лише зміну способу функціонування банків, а й створення принципово нових та покращення існуючих технологічних процесів з метою оптимізації та автоматизації бізнес-процесів.

У контексті сучасних викликів з якими стикається банківська система України актуальність діджиталізації набуває особливого значення. Впровадження цифрових технологій сприяє не лише поліпшенню ефективності та підвищенню конкурентоспроможності установ, а й відкриває нові можливості для розробки інноваційних рішень. Як зазначає голова правління Ощадбанку Сергій Наумов:

«Діджиталізація – основний вектор реформ у банківських процесах та продуктах» [64]. Відповідно розвиток банківського споживчого кредитування є важливим стратегічним завданням у досягненні якого одним із ключових аспектів виступає діджиталізація.

Основними чинниками активної діджиталізації банківського сектору України є:

– санітарні обмеження, викликані пандемією COVID-19 та повномасштабне вторгнення – виклики, що спричинили необхідність забезпечення безперервної діяльності, організації віддаленого доступу, вдосконалення дистанційних каналів комунікації з клієнтами;

– конкуренція за клієнтів та сегменти ринку – діджиталізація дозволяє підвищувати конкурентні позиції банківських установ на перенасиченому ринку банківських послуг;

– цифровізація соціальних й адміністративних послуг – одним із яскравих прикладів є створення єдиного порталу державних послуг «Дія», який пропонує широкий спектр цифрових послуг, таких як електронні документи, адміністративні довідки в режимі онлайн;

– стрімкий розвиток соціальних мереж – соціальні мережі мають суттєвий вплив на розвиток інноваційних рішень для банківського сектору, виступаючи платформою на якій відбувається накопичення інформації, розповсюдження та популяризація банківських продуктів та послуг;

– зростання обсягів інформації – аналіз великих масивів даних вимагає впровадження інноваційних рішень для прискорення швидкості її обробки;

– необхідність виконання «Стратегії Національного банку України до 2025 року» – основними напрямками стратегії є розвиток безготівкової економіки, підвищення рівня фінансової інклюзії, інноваційний розвиток фінансового сектору.

Значна частина послуг у вітчизняних банках, включаючи послуги зі споживчого кредитування, є діджиталізованими. Цифровізація кредитних послуг відіграє ключову роль у підвищенні якості обслуговування клієнтів, оптимізації

внутрішніх процесів банківської організації та підвищенні конкурентоздатності банківської установи на ринку. Зокрема, імплементація цифрових технологій, стала запорукою виживання та отримання прибутку банками в контексті ризиків і загроз втрати клієнтів під час пандемії та повномасштабного вторгнення. Переваги активної діджиталізації у банках представлені на рис. 3.3.

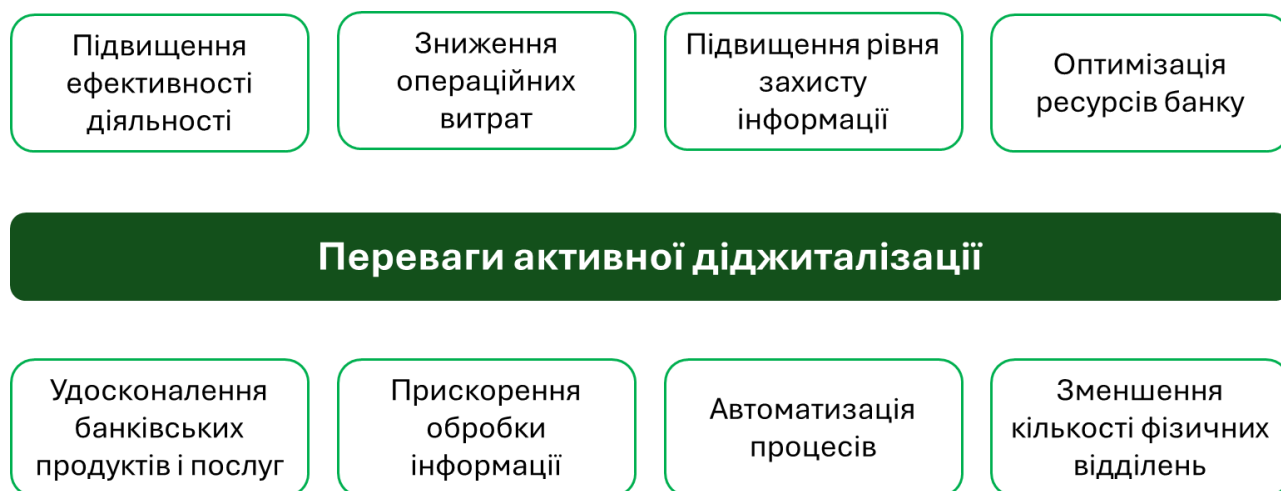

Рисунок 3.3 – Переваги активної діджиталізації в банках

Джерело: розроблено автором

Одним із надзвичайно перспективних напрямків вдосконалення споживчого кредитування в банках є застосування штучного інтелекту. За оцінками The McKinsey Global Institute у 2024 році, штучний інтелект може створити від 200 до 340 млрд дол. США додаткового прибутку для світового банківського сектору за рахунок підвищення продуктивності та інших переваг [65]. Питання ідентифікації та контролю ризиків під час споживчого кредитування є завжди актуальним для банків. Розвиток штучного інтелекту дозволяє не лише пришвидшити ці процеси, але й значно поліпшити їх якість.

Використання штучного інтелекту при кредитуванні в банках почалося ще задовго до того як з'явилися мовні моделі. Технологія штучного інтелекту застосовувалась для того, щоб проаналізувати великі масиви даних та зрозуміти чи варто надавати позику. Використання ШІ є незамінним, коли йдеться про збір та обробку великої кількості даних, оцінку ризиків та оптимізацію банківських процесів. У розрізі діяльності банківських установ дана технологія суттєво

спрощує відстеження фінансового стану клієнтів, аналіз інформації щодо їх рахунків і кредитів. До того ж штучний інтелект мінімізує можливість помилок, які часто зустрічаються при ручній обробці, забезпечуючи таким чином більш високу точність даних.

Виявлення ризиків займає важливе місце в управлінні кредитними ризиками. Платформи на основі штучного інтелекту аналізують велику кількість даних про клієнтів із внутрішніх і зовнішніх джерел, включаючи фінансові звіти, історію транзакцій, соціальні мережі задля передчасного розпізнавання потенційних кредитних ризиків. Застосування штучного інтелекту дозволяє банкам більш точно визначати ймовірність погашення кредиту, а також покращувати управління кредитним портфелем завдяки врахуванню низки факторів, які ігноруються традиційними моделями оцінки ризиків.

Досвід фінансових установ розвинутих країн демонструє ефективність використання штучного інтелекту не лише для скорингу, а й під час перевірки документів клієнтів та укладення договорів з ними, що безумовно підвищує якість і точність цих процесів. Крім того, штучний інтелект є потужним інструментом для моделювання майбутніх потреб клієнтів. Відповідно банки можуть впроваджувати у мобільних застосунках унікальну функція аналізу поведінки та фінансової активності штучним інтелектом для надання користувачам персональних пропозицій.

Також банківські установи використовують віртуальних асистентів та чат-ботів на основі штучного інтелекту, які допомагають надавати інформаційні, транзакційні та консультаційні послуги клієнтам. Безперечною перевагою чат-ботів є можливість обробки кількох тисячок заявок від користувачів одночасно, що дозволяє зменшити потребу у великій кількості консультантів. Чат-боти можуть бути корисними у споживчому кредитуванні в банках через автоматизацію багатьох процесів, а саме: відповідей на поширені запитання про кредитні продукти, миттєвих розрахунків умов кредиту, створення автоматичних сповіщень про черговий платіж тощо.

Однак, важливо розуміти, що інтеграція штучного інтелекту в роботу українських банків потребує скоординованих зусиль уряду, регулятора та банківських установ. Також окрема увага має бути приділена необхідності гармонізації законодавства з міжнародними стандартами, забезпечення кібербезпеки та фінансової інклюзії [66].

Окремої уваги заслуговує перспективний напрям діджиталізації банківського кредитування – використання блокчейн-технології. Загалом блокчейн – це децентралізований цифровий реєстр, який безпечно записує дані у розподіленій мережі комп'ютерів [67]. Дані блокчейну розташовані в хронологічному порядку і захищені за допомогою криптографії та механізмів консенсусу, що гарантує їх незмінність та захист від несанкціонованого доступу після додавання до ланцюга.

Технологія блокчейн має значний потенціал у сфері банківського споживчого кредитування, пропонуючи інноваційні рішення для покращення процесів та підвищення ефективності. Використання смарт-контрактів на базі блокчейн-технологій може забезпечувати перевірку кредитоспроможності клієнта, запис умов кредитного договору в блокчейні та їх автоматичне виконання. Автоматизація процесів за допомогою смарт-контрактів дозволить зменшити операційні витрати та скоротити час обробки кредитних заявок. Натомість криптографічні методи забезпечуватимуть високий рівень захисту даних.

Цифрова трансформація є одним із найбільших викликів в сучасній банківській сфері. Консервативні підходи до споживчого кредитування вже не відповідають запитам та очікуванням більшості клієнтів, тому для підтримання власної конкурентоздатності, банки повинні постійно розвивати мобільні застосунки. Клієнти очікують, що кредитори зрозуміють їх змінні фінансові потреби та запропонують зручний і безпечний цифровий процес отримання кредиту. Реалізація кредитних послуг через дистанційні канали обслуговування підвищує якість послуг, зменшує витрати часу та коштів, знижує потребу у збільшенні мережі фізичних відділень.

Чимало банків в Україні не встигають за пришвидшеними темпами діджиталізації та викликами інноваційного бізнесу. Банки з консервативною політикою кредитування та недостатньо розвиненими мобільними застосунками втрачають клієнтів [68]. Суттєвими гравцями даного сегменту на сьогодні виступають Монобанк, ПУМБ, Сенса Банк, ПриватБанк. Можливості віддаленої ідентифікації клієнтів та видача кредитів онлайн суттєво змінюють ринок, що вимагає від менших банків впровадження та реалізації такого функціоналу.

Важливе місце в технологічному розвитку банківського сектора займає розбудова екосистеми відкритого банкінгу, заснованої на інтерфейсі прикладного програмування (API), що впроваджується задля того, щоб надавати користувачам різноманітніші та привабливіші пропозиції платіжних продуктів і послуг. Це концепція, яка передбачає надання клієнтами доступу до своїх банківських даних постачальникам фінансових послуг за їх згодою. Закон України «Про платіжні послуги» передбачає, що відкритий банкінг має запрацювати в Україні в серпні 2025 році [69].

Відкритий банкінг здатний революціонізувати процес споживчого кредитування, надаючи безліч переваг та трансформуючи кожен етап цього процесу:

- за допомогою відкритого банкінгу кредитори отримують доступ до агрегованих даних, які дозволяють отримати уявлення про поведінку та потреби клієнтів, що дозволяє їм створювати персоналізовані кредитні рішення. Такий підхід дозволяє позичальнику обрати кредитний продукт, який найкраще задовольнить його потреби;

- відкритий банкінг спрощує процес подачі заявки на кредит завдяки тому, що вся необхідна особиста та фінансова інформація зібрана в одному місці. Це дозволяє швидко передати всю необхідну інформацію кредитору, усуваючи потребу в заповненні документів;

- відкритий банкінг спрощує оцінку кредитоспроможності, надаючи кредиторам агреговані фінансові дані в режимі реального часу, що призводить до підвищення точності кредитних рішень та покращення кредитного рейтингу.

Відповідно концепція відкритого банкінгу дозволить кредиторам приймати обґрунтовані кредитні рішення, вдосконалювати практики управління ризиками, пропонувати персоналізовані рішення та знижувати витрати. Тренд популярності відкритого банкінгу пояснюється двома ключовими моментами: отриманням клієнтами зручного доступу до широкого спектра фінансових послуг та посиленням конкуренції між фінансовими установами, що стимулює їх шукати інноваційні рішення. Для мінімізації ризиків впровадження відкритого банкінгу необхідно забезпечити високий рівень безпеки й захисту даних під час передачі інформації через API, розробити правила та стандарти для всіх учасників екосистеми та підвищувати фінансову грамотність населення.

Ще однією інновацією в діяльності банківських установ є використання хмарних технологій. Хмарні технології – це можливість отримання обчислювальних ресурсів для обробки та зберігання даних за принципом сервісу [70]. Хмарний банкінг передбачає розгортання банківської інфраструктури на хмарних платформах по всьому світу. Переваги, які банк отримує при міграції в хмарне середовище, представлені на рис. 3.4.

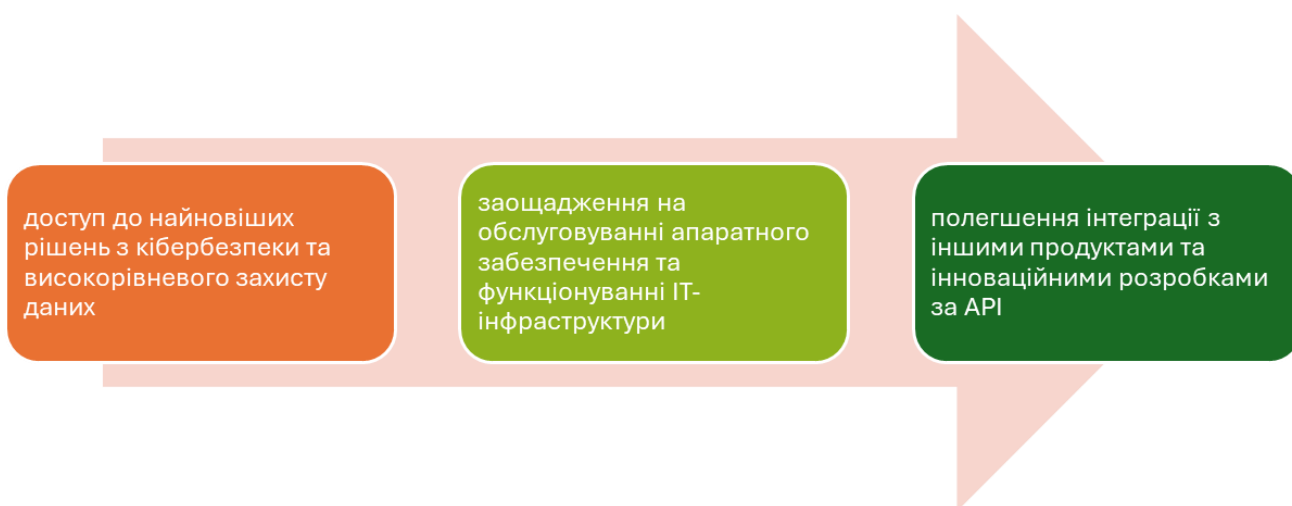

Рис. 3.4 – Переваги використання хмарних технологій у банках

Джерело: розроблено автором за даними [70]

Великі хмарні постачальники мають власні розробки для банківської галузі. Для прикладу Microsoft пропонує хмару для фінансових послуг, яка дозволяє використовувати дані про фінансові послуги та інструменти штучного інтелекту,

щоб оптимізувати витрати й покращувати взаємодію з клієнтами. Хмарна платформа Google Cloud API дозволяє банкам використовувати Open Banking для регулятивної звітності та керування взаємодією з клієнтами [71].

Міграція у хмарне середовище є стратегічним кроком для додаткового захисту даних з метою забезпечення безперервної діяльності всіх сервісів банку. Особливо важливим це стало в умовах викликів спричинених війною. У березні 2022 року банки отримали можливість надавати банківські послуги, а також здійснювати процесинг за операціями, використовуючи хмарні сервіси [72].

Діджиталізація відкриває нові горизонти для розвитку споживчого кредитування та докорінно змінює банківський сектор. Розглянуті аспекти діджиталізації банківського споживчого кредитування систематизовані на рис. 3.5.

Рисунок 3.5 – Потенційний вплив впровадження діджитал-інновацій у банківському споживчому кредитуванні

Джерело: розроблено автором

Оптимізація операційних витрат, зниження фінансових ризиків, удосконалення кредитного скорингу, забезпечення високого рівня безпеки

банківських операцій, покращення взаємодії з клієнтами – це ті переваги діджиталізації, заради яких банкам точно варто змінюватись. Хоча цифровізація дає численні переваги, вона також створює виклики, пов'язані з кібербезпекою та захистом даних, вирішення яких вимагає стратегічного підходу. Для розв'язання цих викликів та максимізації потенціалу діджиталізації банки мають розробити комплексні стратегії, що передбачають інвестиції в технологічну інфраструктуру, навчання персоналу, розвиток цифрової грамотності серед клієнтів та забезпечення високого рівня безпеки банківських операцій. Підсумовуючи можемо зробити висновок, що діджиталізація є не просто трендом, а дійсно ключовим аспектом розвитку банківського споживчого кредитування та необхідністю для того, щоб залишатися конкурентоспроможними в галузі фінансових послуг у сучасних умовах.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження теми кваліфікаційної бакалаврської роботи було вивчено та узагальнено теоретико-методичні основи сутності банківського споживчого кредиту, а також розглянуто його організаційно-правове забезпечення. Окрім цього було проаналізовано сучасний стан банківського споживчого кредитування в Україні, визначено головні проблеми функціонування, сформовано чинники впливу, визначено шляхи їх вирішення та перспективні напрями розвитку. За результатами дослідження сформульовано ряд висновків, які вирішують основні завдання відповідно до поставленої мети:

1. Вивчення економічної сутності банківського споживчого кредиту дало змогу проаналізувати різні визначення та зробити висновок, що на даний момент відсутнє єдине трактування даної категорії. Це стимулює вітчизняних науковців до подальшого дослідження даного питання. Натомість за результатами вивчення різних підходів науковців до визначення банківського споживчого кредиту було запропоновано авторське трактування його значення як виду банківського кредиту, який надається фізичним особам на задоволення споживчих потреб, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю. Також існує різноманітна класифікація споживчих кредитів, що спричинено відмінністю потреб населення. Для того щоб більш точно охарактеризувати та конкретизувати споживчий кредит було здійснено поділ класифікаційних ознак відносно принципів кредитування, таких як цільове призначення, строковість, забезпеченість, поверненість, платність та диференційованість. Така систематизація дозволила в повному обсязі розкрити характерні риси споживчого кредиту та здійснити їх аналіз.

2. Доведено, що банківське споживче кредитування відіграє велике значення у задоволенні потреб населення та забезпеченні соціально-економічного розвитку країни. По-перше, воно сприяє покращенню рівня життя, адже дає змогу використати залучені ресурси для задоволення власних цілей. По-друге, підвищує купівельну спроможність населення, чим впливає на надходження до державного бюджету та стимулювання економічного зростання. Водночас також доведено, що

кредитування населення може мати і негативні наслідки, адже необдумане використання призводить до надмірної кількості непрацюючих кредитів та великої заборгованості, що в комплексі дестабілізує банківську систему.

3. Аналіз організаційно-правового забезпечення банківського споживчого кредитування дозволив зробити висновки, що суттєві трансформації регулювання під впливом внутрішніх процесів та міжнародного досвіду значно покращили ситуацію та наблизили вітчизняне законодавство до законодавства ЄС, однак досконало не врегулювали нормативне поле. Окрему увагу в роботі було зацентовано на важливості оновлення законодавчого регулювання відповідно до нової Директиви (ЄС) 2023/2225 від 18.10.2023 про кредитні договори для споживачів, що має особливе значення в умовах активної цифровізації банківських процесів.

4. Проаналізовано стан та динаміку банківського споживчого кредитування в Україні протягом 2019-2024 рр. З'ясовано, що частка споживчих кредитів становить одну п'яту частину всього кредитного портфелю банківської системи, а також спостерігається тенденція до зростання обсягу споживчих кредитів у портфелі банків протягом останніх трьох років. Динаміка обсягів споживчого кредитування характеризується нестабільністю та значними коливаннями із суттєвим падінням показника під час пандемії та початку війни. Скорочення обсягів кредитування в 2022 році на 12% до 188 656 млн грн було спричинено негативними наслідками повномасштабного вторгнення, погіршенням платоспроможності позичальників та змінами в споживчих настроях. Натомість поштовхом до зростання споживчого кредитування протягом 2023-2024 рр. стало покращення макроекономічної ситуації та зростання доходів населення.

5. Динаміка скорочення частки непрацюючих споживчих кредитів порушилась у 2022 році. Причиною зростання стала низька платоспроможність позичальників, руйнування активів та заставного майна, що не давало змогу повноцінно обслуговувати кредити. Натомість списання непрацюючих кредитів та нарощення обсягів споживчого кредитування починаючи з 2023 р. дозволило скоротити частку до найнижчого рівня навіть у порівнянні з довоєнним періодом.

Аналізуючи використання кредитних ресурсів за термінами кредитування варто відзначити, що переважна їх частка є короткостроковими на термін до 1 року. При цьому кредитування на довгострокові цілі має постійну тенденцію до скорочення.

6. Динаміка процентних ставок за споживчими кредитами у національній валюті характеризувалась поступовим зниженням показника із досягненням мінімуму у 27% у 2022 році, що було спричинено оголошенням кредитних канікул та низьким попитом. Починаючи з 2023 року ставки почали зростати і в сьогоднішніх умовах їх розмір залишається досить великим. Ставки за споживчими кредитами у іноземних валютах характеризуються постійними коливаннями, на що суттєвий вплив чинить коливання обмінних курсів.

7. Дослідження структури споживчих кредитів за групами банків продемонструвало суттєві зміни, адже протягом 2019-2024 рр. відбулося перетікання частки споживчих кредитів з іноземних банків до банків з державною часткою та банків з приватним капіталом. Ця тенденція особливо прискорила з початком повномасштабного вторгнення, що було спричинено націоналізацією Сенса банку та консервативністю кредитної політики банків іноземних банківських груп. Також доведено, що ринок банківського споживчого кредитування є досить монополізованим про що свідчить те, що станом на 01.01.2025 р. 77,8% кредитів фізичним особам припадають на п'ять банків-лідерів.

8. Аналіз трансформації банківського споживчого кредитування в умовах воєнного стану дозволив виявити та оцінити різні фактори впливу. Було встановлено, що на тенденції кредитування суттєвий вплив чинить економічна та політична нестабільність, викликана повномасштабним вторгненням. Відповідними чинниками, які гальмують розвиток споживчого кредитування, виступають: зростання безробіття, низька заробітна плата, високий рівень інфляції, девальвація гривні. Серед проблем виокремлено недотримання банками нормативних вимог, високі ставки за кредитами, недосконалість підходів щодо оцінки кредитоспроможності позичальників, низька фінансова грамотність населення, неефективність судової системи.

9. Вирішення низки проблем (високий рівень інфляції, зростання безробіття, девальвація гривні), які чинять негативний вплив на споживче кредитування, залежить від багатьох об'єктивних чинників зовнішнього характеру, на які банки не мають можливості суттєво впливати. Натомість для вирішення інших проблем запропоновано:

- формування ефективної системи заходів щодо роботи з проблемними кредитами;
- вдосконалення методик оцінки кредитоспроможності позичальників;
- підвищення компетентності та рівня кваліфікації працівників кредитних підрозділів банків;
- підвищення ефективності регулювання споживчого кредитування з боку регулятора та побудова повноцінних систем комплаєнс-менеджменту в банках;
- розробка адаптивних стратегій управління кредитними ризиками в умовах ризиків воєнного стану;
- розробка та реалізація просвітницьких заходів щодо підвищення фінансової грамотності населення.

Також серед перспектив розвитку банківського споживчого кредитування було доведено позитивний ефект розвитку кредитних продуктів задля досягнення деяких Цілей сталого розвитку.

10. Ключовим аспектом вдосконалення споживчого кредитування в банках виділено діджиталізацію, що у контексті сучасних викликів набуває особливого значення. Відповідно було проаналізовано як такі діджитал-інновації як штучний інтелект, блокчейн технології, онлайн-банкінг, хмарні технології, open banking, здатні вдосконалити банківське споживче кредитування. В підсумку доведено, що впровадження таких інновацій дозволить суттєво оптимізувати та прискорити процес кредитування, забезпечити високий рівень захисту даних, покращити взаємодію з клієнтами, підвищити точність процесу оцінки кредитоспроможності та надати численні переваги банкам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банківські операції: Підручник – 3-тє вид., перероб. і доп. / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2008. 608 с.
2. Кузнєцова Л.В. Кредитний менеджмент: підручник. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007. 332 с.
3. Банківські операції: підручник / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп [та ін.] ; за ред. О. В. Дзюблюка. - 2-ге вид., випр. і доповн. - Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 866 с.
4. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика [електронний ресурс]: навч. посіб. / В.Д. Лагутін. – 4- те вид., стер. – Київ: Знання, 2004. URL: <https://polka-knig.com.ua/book.php?book=872> (дата звернення: 19.01.2025)
5. Івасів Б.С. Гроші та кредит : підручник / Б.С. Івасів. – Тернопіль: Карт-бланш, 2008. 528 с.
6. Охрименко І.Б. Споживчий кредит в Україні: реалії та перспективи розвитку: Дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ: КНЕУ, 2015. 290 ст.
7. Стрільчук Ю.І. Інноваційні підходи до банківського кредитування населення. *Економіка та суспільство*. 2017. №8. С. 684–689.
8. Стан та перспективи банківського кредитування домогосподарств в Україні / Л. І. Гальків, М. Я. Демчишин, Р. А. Крамченко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 328-334. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_3_42 (дата звернення: 19.01.2025)
9. Кудряшов С.В. Споживчий банківський кредит в Україні: ресурсне забезпечення та ефективність. *Ірпінь: Гроші, фінанси, кредит*, 2007. 19 с.
10. Про споживче кредитування: Закон України від 15.11.2016р. № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19> (дата звернення: 19.01.2025)
11. Офіційний сайт Національного банку України. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 19.01.2025)

12. Положення Національного банку України "Про кредитування": Положення Національного банку України від 28.09.1995 № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0246500-95#Text> (дата звернення: 22.01.2025).
13. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 22.01.2025).
14. Гроші та кредит : підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.] ; за наук. ред. М. І. Савлука. — 6-те вид., перероб. і доп. — К. : КНЕУ, 2011. — 589 с.
15. Вовчак О.Д. Кредит і банківська справа: Підручник / О.Д. Вовчак, Н.М. Руцишин, Т.Я. Андрійків. — К.: Знання, 2008. — 564 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/14-kredit-bankvska-sprava-vovchak-od.html> (дата звернення: 24.01.2025).
16. Михайловська І.М. Гроші та кредит: Навчальний посібник / І.М. Михайловська, К.Л. Ларіонова. — Львів: Новий Світ-2000, 2006. — 432 с.
17. Лиса Н.В., Непочатенко В.О., Корнега А.О. Принципи банківського кредитування. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*, 2016, 89 (2): 53-61.
18. Кредитний менеджмент у банку [Електронний ресурс] : підручник / [С. М. Аржевітін, Т. П. Остапишин, І. Б. Охрименко та ін.] ; за заг. ред. д.е.н., проф. С. М. Аржевітіна та к.е.н., доц. Т. П. Остапишин. — Київ : КНЕУ, 2017. - 499 с.
19. Кондратюк А.П. Аналіз впливу споживчого кредитування на економіку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. №16. С. 56–60.
20. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII : станом на 24 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 26.01.2025)
21. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг : Закон України від 22.09.2011 р. № 3795.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3795-17#Text> (дата звернення: 26.01.2025).

22. Верховна Рада законодавчо врегулювала споживче кредитування. *Національний банк України.*

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/verhovna-rada-zakonodavcho-vregulyovala-spojivche-kredituvannya> (дата звернення: 26.01.2025)

23. Директива 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року про кредитні угоди для споживачів та про скасування Директиви Ради 87/102/ЄЕС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008L0048> (дата звернення: 28.01.2025)

24. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 28.01.2025)

25. Про затвердження Положення про інформаційне забезпечення банками клієнтів щодо банківських та інших фінансових послуг : Постанова Національного банку України від 28.11.2019 № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-19#Text> (дата звернення: 28.01.2025).

26. Звіт за результатами дослідження ринку банківського споживчого кредитування (четверта хвиля). Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». Вересень 2021. URL: <https://www.ibr-ua.info/ua/category/archive/consumer-finance/> (дата звернення: 02.02.2025)

27. Директива (ЄС) 2023/2225 Європейського Парламенту та Ради від 18 жовтня 2023 року про кредитні угоди для споживачів та скасування Директиви 2008/48/ЄС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32023L2225> (дата звернення: 02.02.2025)

28. Cherednychenko, O.O. On the Bumpy Road to Responsible Lending in the Digital Marketplace: *The New EU Consumer Credit Directive. J Consum Policy* – 2024 - №47 – p. 241–270. URL: <https://doi.org/10.1007/s10603-024-09564-z> (дата звернення: 02.02.2025)

29. Evaluation of Directive 2008/48/EC on credit agreements for consumers - Publications Office of the EU. *Publications Office of the EU*. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e2a5882a-7d65-11eb-9ac9-01aa75ed71a1> (дата звернення: 02.02.2025)

30. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.02.2025)

31. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III : станом на 10 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 08.02.2025)

32. Про організацію формування та обігу кредитних історій : Закон України від 23.06.2005 № 2704-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-15#Text> (дата звернення: 08.02.2025)

33. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР : станом на 16 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр#Text> (дата звернення: 08.02.2025)

34. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 08.02.2025)

35. Гордієнко О. Банки відмовляються від масових кредитних канікул, що діяли від початку війни. Чому це не погана новина, а хороший знак. *Forbes.ua* URL: <https://forbes.ua/inside/groshi-zamist-kanikul-ukrainski-pidpriemtsi-zhadayut-novikh-kreditiv-a-ne-vidstrochok-za-starimi-27052022-6273> (дата звернення: 08.02.2025).

36. Про внесення змін до Правил роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану : Постанова Національного банку України від 28.03.2023 р. № 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0036500-23#Text> (дата звернення: 14.02.2025)

37. Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей нарахування процентів за споживчими кредитами під час воєнного стану та удосконалення державного регулювання у сфері фінансових послуг : Закон України від 10.06.2023 № 3156-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3156-20#Text> (дата звернення: 14.02.2025)

38. Грошово-кредитна статистика. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms> (дата звернення: 26.02.2025)

39. Наглядова статистика. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 03.03.2025)

40. Статистика фінансових ринків. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#2fs> (дата звернення: 03.03.2025)

41. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2024 році. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2024-rotsi> (дата звернення: 15.03.2025)

42. Україні не вистачатиме 4,5 мільйона працівників для зростання економіки, - Мінекономіки. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/ukrajini-ne-vistachatime-4-5-milyona-pracivnikiv-dlya-zrostannya-ekonomiki-minekonomiki-12704244.html> (дата звернення: 15.03.2025)

43. Звіт про фінансову стабільність. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report> (дата звернення: 15.03.2025)

44. Чуб П. М. Непрацюючі кредити (npl) в умовах воєнного стану / Чуб П. М. // *Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в умовах інтеграції України в ЄС* [Електронний ресурс]: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. студентів, аспірантів і молодих вчених, Київ, 16 квіт. 2024 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана, Ф-т фінансів, Каф. банк. справи та страхування ; [наук. ред.: І. Б. Охрименко, Н. В. Циганова, О. А. Брегеда, В. О.

Демченко] – Дніпро: Середняк Т. К., 2024. – С. 149–152. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/44720> (дата звернення: 20.03.2025)

45. Охрименко І.Б, Білошапка В.С. Використання скорингу стягнення заборгованості в управлінні кредитним ризиком під час споживчого кредитування. *Гроші, фінанси і кредит*. 2020. № 60(2). С. 97-104.

46. ПриватБанк пропонує професійним учасникам ринку на СЕТАМ придбати права вимоги за портфелем кредитів фізичних осіб на суму 1,6 млрд грн. *privatbank.ua*. URL: <https://privatbank.ua/news/2024/8/7/privatbank-proponuye-profesiynim-uchasnikam-rinku-na-setam-pridbati-prava-vimogi-za-portfelem-kreditiv-fizichnih-osib-na-sumu-1-6-mlrd-grn> (дата звернення: 20.03.2025)

47. Національний банк України представив плани запровадження нового типу фінансової установи – банку фінансової інклюзії. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-predstaviv-plani-zaprovdjennya-novogo-tipu-finansovoyi-ustanovi--banku-finansovoyi-inklyuziyi> (дата звернення: 23.03.2025)

48. Лише 6 копійок з кожної гривні боргу стягується в Україні. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/execution-2023> (дата звернення: 23.03.2025)

49. Офіційний сайт АТ КБ «ПриватБанк». *ПриватБанк*. URL: <https://privatbank.ua/> (дата звернення: 29.03.2025)

50. Офіційний сайт АТ «СЕНС БАНК». *Sense Bank*. URL: <https://sensebank.ua/> (дата звернення: 29.03.2025)

51. Офіційний сайт Credit Agricole. *Credit Agricole*. URL: <https://credit-agricole.ua/> (дата звернення: 29.03.2025)

52. Офіційний сайт АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК». *Universal bank*. URL: <https://www.universalbank.com.ua/> (дата звернення: 29.03.2025)

53. Офіційний сайт АТ «А-БАНК». *А-БАНК*. URL: <https://a-bank.com.ua/> (дата звернення: 29.03.2025)

54. Офіційний сайт АТ «ПУМБ». *ПУМБ*. URL: <https://www.pumb.ua/> (дата звернення: 29.03.2025)

55. НБУ оштрафував А-Банк за порушення прав споживачів фінпослуг. *Фінансовий клуб*. URL: <https://finclub.net/news/nbu-oshtrafuvav-aktsentbank.html> (дата звернення: 29.03.2025)

56. Охрименко І.Б., Примостка Л.О. Комплаєнс-менеджмент у банку: сутність, значення в корпоративному управлінні та ключові аспекти впровадження. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 4(34). С. 104 – 132. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-4\(34\)-104-132](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-4(34)-104-132) (дата звернення: 29.03.2025)

57. Доценко І. Управління кредитними ризиками банківських установ в умовах воєнного стану. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. №1. С. 156–162. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-22> (дата звернення: 03.04.2025)

58. Савич А.О., Охрименко І.Б. Роль фінансового моніторингу в процесі управління кредитним ризиком і кредитним портфелем банку / Савич А.О., Охрименко І.Б. // *Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в умовах інтеграції України в ЄС* [Електронний ресурс]: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. студентів, аспірантів і молодих вчених, Київ, 16 квіт. 2024 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана, Ф-т фінансів, Каф. банк. справи та страхування ; [наук. ред.: І. Б. Охрименко, Н. В. Циганова, О. А. Брегеда, В. О. Демченко]. – Дніпро: Середняк Т. К., 2024. – С. 73–76. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/850a482c-fd16-4496-9d13-0859248d656e/content> (дата звернення: 03.04.2025)

59. Приказюк Н.В., Загороднюк Ю.В. Сучасні підходи до управління проблемними кредитами в банках. *Причорноморські економічні студії*. 2022. № 73. С. 103 – 109. URL: <https://doi.org/10.32843/bses.73-16> (дата звернення: 05.04.2025)

60. IFC і Національний банк України зміцнюють партнерство для підвищення стійкості фінансового сектору і підтримки доступу МСП до фінансування. *IFC*. URL: <https://www.ifc.org/uk/pressroom/2024/ifc-NBU-Strengthen-Partnership-to-Boost-Financial-Sector-Resilience-Support-SMEs> (дата звернення: 05.04.2025)

61. Національний банк запустив сайт з фінансової грамотності “Гаразд”. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zapustiv-sayt-z-finansovoyi-gramotnosti-garazd> (дата звернення: 08.04.2025)
62. Дубина М., Тарасенко А., Тарасенко О. Напрямки підвищення рівня фінансової грамотності домогосподарств в умовах диджиталізації сфери фінансових послуг. *Економіка та суспільство*. 2023. №56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-17> (дата звернення: 08.04.2025)
63. Цілі сталого розвитку. *United Nations Development Programme*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 11.04.2025)
64. Наумов С. Більше банківських кредитів для економіки. Що для цього потрібно? *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2024/08/9/717824/> (дата звернення: 13.04.2025)
65. Change, Disruption, Opportunity: Digital Retail Banking in 2024. *The Fintech Times*. URL: <https://thefintechtimes.com/ebankit-change-disruption-opportunity-digital-retail-banks-2024/> (дата звернення: 13.04.2025)
66. Штучний інтелект в українському банківському секторі: можливість чи необхідність?. *Ощадбанк*. URL: <https://www.oschadbank.ua/news/stucnij-intelekt-v-ukrainskomu-bankivskomu-sektori-mozlivist-ci-neobhidnist> (дата звернення: 13.04.2025)
67. Що таке блокчейн і як він працює? *Binance Academy*. URL: <https://academy.binance.com/uk-UA/articles/what-is-blockchain-and-how-does-it-work> (дата звернення: 15.04.2025)
68. Кутас О. Українські банки витісняють «іноземні» з ринку споживчого кредитування. *Financial club*. URL: <https://finclub.net/news/ukrainski-banky-vytisniaiut-inozemni-z-rynku-spozhyvchoho-kredytuvannia.html> (дата звернення: 15.04.2025)
69. Затверджено Концепцію відкритого банкінгу в Україні. *Національний банк України*.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-kontseptsiyu-vidkritogo-bankingu-v-ukrayini> (дата звернення: 16.04.2025)

70. Хмарні технології 2025 - що це таке та які хмари найкращі? *UCloud*. URL: <https://ucloud.ua/hmarni-tehnologiyi-shho-cze-take/> (дата звернення: 16.04.2025)

71. Федорова Х. 5 технологічних трендів для банків: куди рухається світовий ринок. *Kyivstar Business Hub*. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/5-tehnologichnih-trendiv-dlya-bankiv-kudi-ruhayetsya-svitovij-rinok> (дата звернення: 20.04.2025)

72. Про використання банками України хмарних послуг в умовах воєнного стану. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pro-vikoristannya-bankami-ukrayini-hmarnih-poslug-v-umovah-voyennogo-stanu> (дата звернення: 20.04.2025)

73. Охрименко І.Б., Кузьменко Ю.О. Банківське споживче кредитування в умовах війни: проблеми та трансформації / Охрименко І.Б., Кузьменко Ю.О. // *Новітні тренди розвитку страхового ринку: синергія інновацій та фінансової безпеки* [Електронний ресурс]: зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 15 трав. 2025 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана, Каф. банк. справи та страхування [та ін. ; орг. ком.: Примостка Л. О. (голова) та ін.]. - Київ: КНЕУ, 2025. – С. 57 – 60. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/2024kbss/ZBD086D0A0NIK_mater_VII_MD196zhnar_konferen_15_05_25_.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 – Індекси 5 та 10-часткової концентрації та індекс монополізації
(Херфіндаля-Хіршмана) галузі кредитування фізичних осіб банківського ринку

№ з/п	Банк	Кредити та заборгованість фізичних осіб (тис. грн)	Частка, %	Сума часток, %	Квадрат частки
1	АТ КБ "ПриватБанк"	79 836 631	35,91%	35,91%	0,128918014
2	АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	40 870 440	18,38%	54,29%	0,033785304
3	АТ "Ощадбанк"	21 078 273	9,48%	63,77%	0,008986266
4	АТ "ПУМБ"	16 295 084	7,33%	71,09%	0,005370595
5	АТ "А - БАНК"	14 945 017	6,72%	77,82%	0,00451754
6	АТ "СЕНС БАНК"	9 699 993	4,36%	82,18%	0,001903058
7	АБ "УКРГАЗБАНК"	7 883 016	3,55%	85,72%	0,001256881
8	АТ "Райффайзен Банк"	5 566 714	2,50%	88,23%	0,000626768
9	АТ "Ідея Банк"	4 885 231	2,20%	90,42%	0,000482702
10	АТ "ОТП БАНК"	4 178 472	1,88%	92,30%	0,000353138
11	АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	3 993 965	1,80%	94,10%	0,00032264
12	АТ "ТАСКОМБАНК"	3 372 552	1,52%	95,62%	0,000230052
13	АТ "УКРСИББАНК"	2 154 814	0,97%	96,58%	9,39137E-05
14	АТ "КРЕДОБАНК"	1 710 336	0,77%	97,35%	5,9166E-05
15	АТ "КБ "ГЛОБУС"	1 031 225	0,46%	97,82%	2,15088E-05
16	АТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	947 409	0,43%	98,24%	1,81545E-05
17	АТ "ПРАВЕКС БАНК"	804 900	0,36%	98,61%	1,31037E-05
18	АТ "ЮНЕКС БАНК"	462 416	0,21%	98,81%	4,32489E-06
19	ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	333 829	0,15%	98,96%	2,25402E-06
20	АТ "БАНК АЛЬЯНС"	332 420	0,15%	99,11%	2,23503E-06
21	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	249 076	0,11%	99,23%	1,2548E-06
22	АТ "АБ "РАДАБАНК"	219 692	0,10%	99,32%	9,76194E-07
23	АТ "СКАЙ БАНК"	216 954	0,10%	99,42%	9,52018E-07
24	АТ "Укрексімбанк"	210 391	0,09%	99,52%	8,95292E-07
25	АТ "БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ"	188 587	0,08%	99,60%	7,19334E-07
26	АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	156 819	0,07%	99,67%	4,97402E-07
27	АТ АКБ "Львів"	142 341	0,06%	99,74%	4,09798E-07
28	ПАТ "МТБ БАНК"	138 314	0,06%	99,80%	3,8694E-07
29	АТ "КОМІНБАНК"	68 563	0,03%	99,83%	9,50786E-08
30	АТ "КРИСТАЛБАНК"	60 612	0,03%	99,86%	7,4306E-08
31	АТ "ОКСІ БАНК"	47 071	0,02%	99,88%	4,48138E-08
32	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	41 550	0,02%	99,90%	3,49184E-08
33	АТ "Полтава-банк"	36 948	0,02%	99,91%	2,76116E-08
34	АТ "АЛЬТБАНК"	33 429	0,02%	99,93%	2,26026E-08
35	Акціонерний банк "Південний"	29 063	0,01%	99,94%	1,70843E-08
36	АТ "АСВІО БАНК"	28 278	0,01%	99,95%	1,61731E-08
37	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	24 189	0,01%	99,96%	1,1834E-08
38	АТ "РВС БАНК"	16 739	0,01%	99,97%	5,66743E-09
39	АТ "СІТІБАНК"	15 666	0,01%	99,98%	4,9638E-09
40	АТ "БАНК "УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	12 544	0,01%	99,98%	3,18246E-09

Продовження табл. А.1

41	АТ "МІБ"	12 122	0,01%	99,99%	2,97208E-09
42	АТ "БАНК "ГРАНТ"	8 101	0,00%	99,99%	1,32749E-09
43	АТ "БАНК "ПОРТАЛ"	4 014	0,00%	100,00%	3,2586E-10
44	АТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"	2 530	0,00%	100,00%	1,29468E-10
45	АТ "БТА БАНК"	1 547	0,00%	100,00%	4,83908E-11
46	Полікомбанк	1 380	0,00%	100,00%	3,85247E-11
47	АТ "БАНК ТРАСТ-КАПІТАЛ"	1 002	0,00%	100,00%	2,03087E-11
48	АТ "ПРЕУС БАНК МКБ"	943	0,00%	100,00%	1,79715E-11
49	АТ "БАНК 3/4"	679	0,00%	100,00%	9,31619E-12
50	АТ "ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	666	0,00%	100,00%	8,97748E-12
51	АТ "ЄПБ"	578	0,00%	100,00%	6,75918E-12
52	АТ "АГРОПРОСПЕРІС БАНК"	533	0,00%	100,00%	5,75383E-12
53	АТ "МОТОР-БАНК"	300	0,00%	100,00%	1,81637E-12
54	АТ "МегаБанк"	138	0,00%	100,00%	3,84166E-13
55	ПрАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	135	0,00%	100,00%	3,68667E-13
56	АТ "ІНГ Банк Україна"	0	0,00%	100,00%	0
57	АТ "СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК"	0	0,00%	100,00%	0
58	АТ "Дойче Банк ДБУ"	0	0,00%	100,00%	0
59	АТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК"	0	0,00%	100,00%	0
60	АТ "БАНК АВАНГАРД"	0	0,00%	100,00%	0
61	АТ "Український банк реконструкції та розвитку"	0	0,00%	100,00%	0
	Всього	222 354 231			0,18697

Джерело: розроблено автором за даними [39]

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Результати дослідження веб-сайтів банків на предмет розкриття інформації щодо споживчого кредитування

	ПриватБанк	Sense bank	Credit Agricole	Monobank Universal bank	А-банк	ПУМБ
Реальна річна процентна ставка	+	+	+	+	+	+
Орієнтовна загальна вартість кредиту	+	+	+	+	+	+
Максимальний строк кредиту	+	+	+	+	+	+
Максимальна сума кредиту	+	+	+	+	+	+
Кредитний калькулятор	+	+(Excel-файл)	+	+	+	+
Кредитний договір	+	+	+	-	-	-
Паспорт кредиту	+	+	+	+	+	+

Джерело: складено автором за даними [49-54] станом на березень 2025 р.